

jr 6825

TÖRÖKGYULA FEHÉR VIRÁG

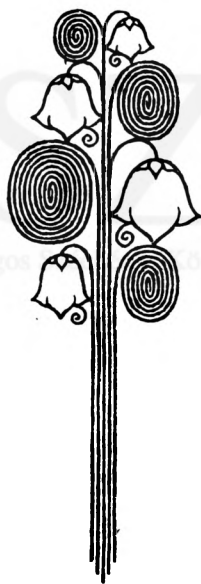
REGÉNYES NOVELLA FÜZÉR

A TÁLTOS
KIADÁSA

TÖRÖK GYULÁ FEHÉR VIRÁG

REGÉNYES
NOVELLAÉŰZÉR

A
TÁLTOS
KIADASA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

194825

Minden jog a szerzőé.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Fehér Virág.

Tisztán látom magamat, amint ott ülök a reggelizőasztalnál és belebámulok a levegőbe. Kis kék ruhám van, fehér ingfodrom és takaros lakkcsizmám. Arcom olyan fehér, mint a porcellán, két oldalt pedig rózsaszínű foltok virulnak rajta. Elöttem egy nagy csésze kávé, a csésze előtt kockára vágott kenyérdarabok és mindeniken egy-egy szalonnahuszár lovagol. A kenyér a ló, a szalonna a katona és hegyes orrocskám alatt az a kis kárminpötty a kaszárnya kapuja. Ezt a furcsaságot az én kedves és nevetőszemű édesapám találta ki, mikor egyszer nem akartam szalonnát reggelizni. Azóta vidáman masiroznak a szalonnahuszárok a kaszárnyájukba. Most is egymás után tűnnek el, de nem igen gondolhatok velük, mert csak gépiesen eregetem be valamennyit a kiskapun. Nem látom apám naptól és széltől pirosbarna arcát, a kalap alatt fehérén maradt homlokát, mosolygó tekintetét, fényes óraláncát és keskeny kezén az ametisztköves pecsétgyűrűt. Nem látom anyám közepén választott sötét haját, kimondhatatlanul kedves arcát, tisztafényű dióbarna szemét és gödrösfejű, bársonytenyerű kezét. Számomra nincs jelen a Krisztusbajszu tanító ur se, nem hallom mit beszélnek a nagyok, mit fecsegnek testvéreim. Fakó nefejejtshez hasonló szemem

mégis megvillan, szám kinyilik és a szőke gyermekek kis ezüstharanghoz hasonló hangján csilingelem :

— Anyám, nekem is van már szeretőm . . .

Hirtelen csend, a nagyok összenéznek, a gyerekek lökdösik egymást az asztal végén. Apám nem akar hinni a fülének és megsimogatja rövidre nyirt hajamat :

— Mit mondtál kisfiam ?

— Azt, hogy nekem is van már szeretőm !

— Szeretőd ? Aztán kicsoda ?

— A Virág . . .

— Melyik Virág ?

— A Fehér Virág.

A nevetőszem és a dióbarnaszem összetalálkozik, aztán mind a két ragyogó pár a Krisztusbajszuhoz fordul magyarázatért. A tanuló ur furcsán ráncolja homlokát, bajusza alatt mosolyt rejteget, de mégis megállja nevetés nélkül :

— Annak a Rozálnak a leánya — mondja hivatalosan — aki itt is szolgált, aztán Pestre ment. Ezzel a gyerekekkel jött haza, a kislány az ő nevét viseli . . . rózsabokorban született . . .

Mindnyájan integetnek, hogy tudják már, kiről van szó. Aztán megint összenéznek, a vidámságukat fojtogatják, végül pedig nevetni kezdenek.

— Pompás kis fiu — hallom az édesapám hangját —, hét éves és már szeretője van.

Tekintetem, mint a riadt bogár, futkároz végig rajtuk ; hallom vidám nevetésüket, látom, hogy lökdösik egymást testvéreim, látom, hogy fojtogatja őket a kacagás. Valami, a keserű orvosságához hasonló, fojtogatni kezdi a torkomat, szemem elborul, forró csöpp fut végig az arco-

mon a szám szöglete felé és nyelvem hegyén sós izzat érzek. A könnyek függönyén anyámra nézek; már nem nevet és mintha még fényesebb, aranyosabb lenne a szeme barnasága. Apám belenéz a barna szemekbe, tekintete megvillan és elhallgattatja az asztal végén kuncozókat, aztán megint nevetve fordul felém:

— Nem baj kisfiam, ne sirjál, a királyoknak is van szeretője.

Lassankint másról kezdenek beszélni, senki sem néz rám, mégis úgy érzem, hogy valami hasogatja a mellemet, végleg összeszorítja a torkomat; azt hiszem ilyen lehet az, mikor valakinek megszakad a szive. Könnyeim egyre folynak, felállok és a harmadik szobában, a nagy diványon zokogok hosszasan.

És ettől kezdve egy szót sem ejtek Virágról, még akkor se, ha testvéreim csufolnak vele.

Pedig kis életéről, csodálatos haláláról sok mindent kell elmondanom.

*

A pusztai iskola ingyenfával fűtött kályhája pirosraváltan pörkölte a levegőt. Az ebédre hozott fekete kenyér, fokhagymás kolbász, a csizmák, kendők, ködmönök, zsiros kalapok, tintások, nedves palatáblák szaga lengedezett a forróságban és a fekete téli reggelen mély bánattal töltött el, amint fiúk és lányok kórusban, vontatottan mondták fel a kis katekizmust. A Krisztusbajszu tanító háttal állt mindkét padsornak és jégvirágos ablakon nézett a kopár erdő felé, ahol tavasszal a majális volt.

„Mik a négy utolsó dolgok?” — zengték a kérdést a béresgyerekek és nyomban megfele-

tek, reája: „A halál, mennyország, pokol és purgatórium, vagy tisztítóhely“.

És amig ezeket a végzetes szavakat énekelte negyven fiatal torok, egyszerre csak virágillat lendült felém. Ilyenkor, télközép idején nem virult nálunk virág, csak két faluval arrébb, a vereshaju herceg üvegházában. Nem is hittem az orromnak és képzeletem elszállott a katekizmus igéinek szárnyán a távoli nyár felé, mikor virágok zuhataga volt a kiskert és az üveg-gömbök úgy fénylettek a rózsafák karóin, mint valami csodás gyümölcsök. Az illat pedig egyre szállt, egyre erősebb lett. Nem mozdultam meg és csak akkor tekintettem jobbra, mikor fojtott hangon suttogni hallottam valakit:

— Urfi, urfi . . .

A lányok padsorából egy kis vörös kéz nyult felém és az apró ujjak egy szál ismeretlen virágot szorongattak.

— Fogja! — mondta a suttogó hang és erre a parancsszóra két ujjam közé csiptettem a fehér virágot. Megszagoltam és reánéztem a gyermekre, aki adta. Patyolatbőrű, vereshaju kislány volt és a haját befonva, leeresztve viselte, pedig a többi béreslányok kemény buksiján egytől-egyig szoros kontyba csavarták a fonatokat, még ha olyan vékonyra sikerültek is, mint az egér farkincája. Néztem, néztem ezt a gyereket és elcsodálkoztam rajta. Az orrocskája egy kicsit meghajlott és szeplős, a két kis pofája piros, mint a fababáé, az ajka nedvesen csillog, a foga kékesfehér ragyogásu, a szeme meg lila, mint az üvegházi ibolya. Egészben véve nem olyan kis buta, tömpe, mint a többiek itt a pusztán,

még a ruhája se parasztos, inkább olyan, mint amelyet a mesterlányok viselnek. Mosolygott és az arca tele volt mozgékonyssággal, mintha kénese szabadult volna ki a gömbjéből. Nem tudtam sokáig a szeme közé nézni. Megszagoltam még egyszer a virágot és vissza akartam adni. A vöröshaju mosolyogva intett, hogy nem kell neki.

Szünet közben odajött hozzám.

— Az urfit hogy hívják? — kérdezte és megigazitotta az ingfodromat.

Megmondtam a keresztnévemet, aztán én kérdeztem:

— Hát tégedet?

— Engem Virágnak, Fehér Virágnak . . .

— Mi az apád?

A kislány vállat vont:

— Nincs apám . . . csak az egy édesanyám van, a Fehér Rozál, aki az urfiéknál szolgált.

Virág szeliden és halkán beszélt. Elmondta, hogy sokfelé járt az anyjával, meg az anyja nélkül is, egészen egyedül. Pesten is volt, ahol minden ház olyan magas, mint nálunk a templom és a kocsik elé nincsen ló vagy ökör fogva, mégis gyorsan szaladnak. De most itt marad a nénjénél és minden nap eljön az iskolába.

— Hát a virágot honnan kaptad?

— Édesanyámtól . . . a városból hozta; mindig van virágja . . .

Egy esztendővel idősebb volt nálam, de még nem tudott írni. Itt is, ott is beadták egy-két hétre az iskolába, de aztán, hogy tovább vándoroltak az édesanyjával, sok mindent látott, hallott, tanult, csak írni nem. Másnap és harmadnap már betüket mutogattam neki, míg a töb-

biek lármáztak és zugtak, mint a méhkas, aztán megfogtam a kezét és vezeltem a palavesszőjét. Hagyta, hogy rőjjam a betűket helyette és ha megunt a mesterséget, egy betű lerajzolása közben is fölnézett rám és mosolygott. Ilyenkor mesélni kezdett idegen emberekről, urakról, vas-orru bábákról, Pest tündéri csodáiról és ezeket a furcsa dolgokat úgy hallgattam, mint más gyerekek a hétfejű sárkányról szóló történetet.

Igy kötöttem barátságot Fehér Virággal.

. *

Egy tavaszi napon, mikor a vizerecskék megeredtek és a hólé vidáman csörgedezett az árkok felé, az egész iskola kisereglett az eresz alá az áldott napocsára. Tapsoltak, ugráltak, kurjongattak a tenyéryi száraz helyen a parasztyerek és azzal is mulattak, hogy a sárba lökdösték egymást. Virág ott állott a közelemben és a nap felé tartotta a tenyerét. A tűző sugarak rózsaszínűen világították át a kis sovány kezét és a gyerek gyönyörködött a látványban. Aztán egyszerre csak kinyult egy bütykösujju parasztkéz és megragadta a kislány csuklóját. A következő pillanatban Virág kipöndörödött a sárba; rézoru fűzős cipője szinte elmerült a pocsolyában. Ott állott megriadva, vékony kis orra vörös volt a hegyén és ibolyaszeme engem keresett. Megdobbant a szívem, mert a többiek kórusban nevettek, vihogtak, egészen boldogan.

— Melyik volt az? — kérdeztem és magam is beléptem a pocsolyába.

A gyerekek összenéztek, lesütötték a szemüket, aztán a gyávábbak rámutattak egy negyedik osztályos fiúra. Kipirulva léptem közelebb:

— Hát te miért nem nyughatsz ?

— Nyughatok én az urfitól, de ez csak zabi-gyerek . . .

Nem értettem a szó jelentőségét, de láttam, hogy a többiek hangosan kacagnak. Most már egy pillanatig se kételkedtem: nekiugrottam a nálamnál kétszerte nagyobb fiúnak és bevágtam a pocsolya közepébe éppen a Virág lábához. Sárosan, véres kutyaszemekkel ugrott föl a kölyök és isten tudja mi történik velem, ha el nem kiáltja magát valamelyik gyerek, hogy jön a tanító. Fiuk és lányok hanyathomlok rohantak a terembe és csendesen kullogtunk befelé mi is Virággal. Az ajtó előtt megállott a kislány: én is megállottam. Rámnézett ibolyaszemével, de nem szólt egy szót sem, csak megfogta a kezemet és megcsókolta.

Nemsokára megint történt valami.

A föld felszikkadt és husvét táján, mikor egyszer kisereglettünk az iskolából, vidám fogócskázás kezdődött. Mikor már kifáradt mindenki, elkiáltotta magát egy nagyobb fiu:

— Na most válasszon magának mindenki szeretőt, aztán hazafelé . . .

Megszokott játék volt ez. A fiuk félrevágták a kalapjukat, ahogy a legényektől látták, kézenfogtak egy kis csepűhajut és úgy mentek hazafelé párosan. Ilyenkor rendszerint félrehúzódtam sután, esetlenül és egyedül ballagtam a többiek után. Akkor is az udvar szögletébe álltam várakozva, hogy meginduljanak a többiek. Nagytorku kölykök messziről kiáltoztak felém:

— Az urfinak nincs szeretője . . . mán megint magába megy haza!

Szégyeltem, hogy csak éppen nekem nincs szeretőm, de nem tudtam rászánni magamat a választásra. Ezuttal azonban mégsem maradtam szégyenben. A kis vereshaju odalépett hozzám, megfogta a kezem és megindultunk. A béresgyerekek elámultak, de aztán hamar megjött a csufolkodó kedvük.

— Van már az urfinak is! — kiáltozták. — Nye Virág nye! Olyan, mint az édesanyja! Huzódik az urakhoz!

Eleresztettem a vereshaju kezét és a csufolkodók után szaladtam. Hirtelen szétrebbentek, mint a fürjek és csak messziről kiáltozták:

— Az urfival nem verekszünk! Hogyisne! Könnyű az urfinak; minden nap hust eszik, meg kávé!

Mikor mind elszéledtek, a kislány megint a kezem után nyult. Karunkat lóbálva, szóltanul haladtunk egészen a kertünk aljáig. A nagy diófánál megfordult a vereshaju és visszament: tovább nem mert kísérni, mert apám kint állott a tornácon.

Igy lett Virág a szeretőm.

*

A nevét sohasem ejtettem ki, de mégis ő lett nekem a legkedvesebb.

Tavasszal együtt tanultunk, nyáron, egypár boldog, szép nyáron együtt játszottunk. Fára másztunk, verébtőjást szedtünk, elbujdostunk a nagy kert rejtettebb részein, házat építettünk, órákig néztük a kanális napsütötte vizében uszó apró halakat. De nemcsak játszani tudtunk; vidáman ment a lecketanulás is. A katekizmus szörnyű nehéz kérdéseit és feleleteit könnyedén, felváltva fújtuk, ahogy az ágazatok írva voltak.

— Mi az anyaszentegyház? — kérdezte Virág és én könnyűszerrel kipöndörítettem a kacskaringós mondatot. Aztán én kérdeztem:

— Micsodák az angyalok?

— Az angyalok tiszta lelkek, kiknek értelmük és szabad akaratuk van, testük pedig nincsen.

Peregtek a lapok és berregett a két gyermek-száj:

— Mi történik az ember testével halála után?

— Az ember testét halála után eltemetik, hogy ami porból lett, porrá legyen.

— Mi a mennyország?

— A mennyország kimondhatatlan boldogság helye, hol a jók az istent színről-szinre látják és vele örökre egyesülnek.

— Melyik a négy utolsó dolog?

— A négy utolsó dolog: a halál, az ítélet, a pokol, a mennyország.

És az almafák meg a körtefák lomjai között lemosolygott ránk a kék ég.

Aratáskor kisnyulat hoztak a kaszások meg őzikét, amely a véreshaju herceg erdejéből tévedt az árpatablába. A béresgyerekek, ha ürgét öntöttek, vércsét fogtak, nekem hozták a zsákmányt. Együtt neveltük, etettük Virággal az egész állatseregletet. A nyulfiak a kezünkből ettek, az őzike utánunk szaladt a kertben, még a vércsét, meg az ürgéket is megmentettük az élet számára. Igaz, hogy nem voltak hálások a védenecink, mert lassankint mind megszöktek. Előbb a nyulak oldottak kereket, aztán az ürgék, a vércse és utoljára az őzünk is bucsu nélkül távozott. Sokszor gyanakodtam testvéreimre, a hetesre, a kocsisra, de Virág megnyugtatót, hogy

isten rendelte így és jobb az állatoknak is szabadon.

Ahogy mult az egyik nyár a másik után, a vereshaju annál különösebb lett. Az orra még jobban meggörbült és vékony lett, hogy szinte átlátszóvá vált, haja szinte a térdhajlásig ért, ibolyaszeme szeliden világított, mint a tulvilági lámpás, ujjai betegesen megnyultak és bokája ijesztően vékony volt. Mégis úgy futott, mint a szarvas és úgy táncolt a füves kerti utakon, mint a pillangó. Azt is észrevettem, hogy régebbi makrancossága eltűnik, mindig szelidebb lesz és a hangja is elhalkul. Ha valami keserűség ért, neki mondtam el, ha szép tervek ébredtek bennem, csak vele közöltem. Ilyenkor rendszerint megigazította az ingfodromat, megsimogatta a hajamat vagy megcsipte az arcomat és halkán mondta, hogy ne busuljak, vagy rejtelmesen azt jegyezte meg, hogy isten rendeléséből még nagy ur lehetek egyszer . . .

Igy éltünk Virággal néhány esztendeig.

Azt hittem, hogy örökké így fog tartani.

*

Azlán egy télen mégis kimaradt az iskolából.

Mondták, hogy hazajött az anyja, de csak meghalni jött haza a pusztára, ahonnan egyszer Pestre ment. Egy kis vászonkofferben hazahozta mindazt, amit bolyongásai közben szerzett, néhány rongyát gyermekére testálta, gyermekét nénjére bizta és elhunyt megtört, de tiszta szívvél. A temetés után találkoztam Virággal; vizet vitt két nagy sajtárral.

— Én most egészen árva vagyok — mondta suttogva — isten rendeléséből . . .

Szemeimet könnyek fátyolozták, nem tudtam egy szót se szólni. Álltunk egymással szemben és hallgattunk. Virágot nemsokára hívták elnyujtott hangon, hát felvette a két sajtárt és elment.

Ezentul csak messziről láttam, de nem beszéltem vele egészen a következő őszig.

Utolsó este voltam otthon, mert másnap indultunk a városba, a beiratkozásra. A ládám tetején ültem, mint a hajós, aki a fűszerszámok ismeretlen országa felé indul és büszkén gondoltam arra, hogy most már én is diák leszek. Anyám fátyolos szemmel járkált a nagy házban, aztán egyszer csak a füiemhez hajolt:

— Valaki vár odakint fiacskám — sugta — eredj csak . . .

Virág állott a tornác végében. Oly finom és bájos volt az alakja, hogy alig ismertem rá.

— Hallottam, hogy holnap elmegy az urfi . . .

— Igen — mondtam — a négyessel megyünk.

— Azért jöttem, hogy . . .

Nem folytatta tovább, én se tudtam mit mondani. Aztán mégis megkérdeztem:

— Te most mit csinálsz?

— Sok dolog van — sóhajtott a tehén, a disznók, a gyerekek . . .

Hallgattunk. Jó sokáig álldogáltunk így, míg végre a béresházak felől elnyujtott kiáltás hallatszott:

— Virá-ág gyere má-ár!

A vereshaju hirtelen lehajolt, megfogta a kezemet és megcsókolta.

Akkor találkoztam vele utoljára.

*

Néhány hónap futott el és bent a városban elfelejtettem majdnem mindenkit, nemcsak Virágot. Karácsonyra csengős szánon vittek haza. Pompás fagy volt, a hó szinte porzott utánunk. A boldog este örömei és a nyugodt éjszaka mély álma után ünnep első napján az ajándékokkal játszottam egész délelőtt. Mégis, délután lesétáltam a béresgyerekek csuszkálója felé, hogy megmutassam az órámat, keménykalapomat és városi öltözetemet. Három órakor még üres volt a jég és csak négy felé kezdtek szállingózni a gyerekek, valamennyien a falu felől. Ujjongva üdvözöltek, de én hidegen kérdeztem:

— Hol jártatok ilyen sokáig?

— Temetésen voltunk.

— Ki halt meg?

— Virág, a Rozál Virágja.

— Hát mi baja volt?

— Azt senki se tudja, csak meghalt . . . úgy találták az istállóban. De volt itt valami furcsa dolog is urfi kérem. Azt mondják, hogy valami csudát tett: a halottas kalyibából, ahol ki volt terítve, kijárta az utat a havon a sirjáig meg vissza, aztán virágot is találtak a Rozál sirján . . . Talán boszorkány volt.

Aznap este otthon is Virágról és csodatételéről suttogtak.

Büszkeségem és vidámságom eltűnt ettől kezdve és az egész vakáció alatt nem tudtam aludni, kedvetlenül lézengtem a szobákban. Anyám szép szeme, apám nevető tekintete fürkészve kísérte lépteimet és egy este a kályha mellett ölébe ültetett anyuska. Megsimogatta a hajamat és sugva mondta:

— Nekem megmondhatod kisfiam, fáj valami?
Összeszorítottam a fogaimat, nemet intettem a fejemmel.

Pedig a szívemet markolászta a fájdalom. Nem tudtam kiejteni a Virág nevét, pedig éjjel és nappal az ő csodáját foglaltam két kis történetbe, úgy amint itt nyomban elmondom.

*

Hogy került a vereshaju a temetőbe?

Ádvent utolsó hetében egy fekete nap fekete hajnalán felkelt Virág, megtisztálkodott, aztán utat sepet a friss havon a pitvarajtótól az istállóig. Kezébe vette a két sajtárt és belépett a zsemlyeszínű tehénhez, amely hátranézett, reáfűggesztette fényes, nagy szemét, úgy üdvözölte. A leány megtapogatta kis tenyerével az állat oldalát, leült a fejőszékre, az egyik sajtárban megmosta a riska tögyét, meg is törülte és fejni kezdett. A friss tej vékony sugárban szökött ki és szelid illata összevegyült a tehénistálló párás melegségével . . .

Nyolc óra felé járhatott, mikor odabent a házban felébredtek a gyerekek és nyomban sirni kezdtek kenyérért meg tejért. Anyjuk kiállott hát az ajtóba és onnan kiáltozott:

— Virá-ág, gyere má-á! Hozd a teje-et!

De Virág nem jött, hiába rikoltozott utána a nénje másodszor és harmadszor is. A gyerekek siránkoztak, a parasztasszony megfogta a nyirfaseprűt és elindult nagy dérrrel-durral, hogy agyonvágja azt a gyalázatos vereshajut, akárhol találja. Kirántotta az istálló madzagra járó huzóját, hát uramisten ott feküdt a vereshaju a tehén alatt, kitárt karral, mészfehér arccal. Hiába szó-

litgatta a nénje, nem mozdult, a zsemlyeszínű állat meg némán, szeliden nézett reája, mintha mondani akarná, hogy nem tudja, mi történt.

Hiába dörzsölgették a szomszédasszonyok ecettel, hiába harapdosták a kisujját, Virág nem mozdult. Dél felé eljött a faluból a halottkém, meghallgatta a szívét, megtapogatta, kis zsebbevaló kerek tükröt tartott a szája meg az orra alá, aztán, mint aki jól végezte dolgát, így szólt:

— Ez meghalt . . . egészen meghalt szegény.

Estefelé megmosták az öregasszonyok, tiszta inget adtak rája, el is siratták és kitették a pitvarba, a mángorlóra. Mikor fekete alkonyat szállott a pusztára, hazajött a mángorlón nyugvó leány bátyja is. Az asszony már az ajtóban várta:

— Meghalt a Virág.

— No — mondta az öreg béres — tán jobb is így szegénynek . . . nem ebbe a világba való volt.

Levette a báránybőr sapkáját, keresztet vetett az ajtóban és meghajolt a vízszintesen nyugvó előtt. Imádságot mormolt, megemelte a takarót, aztán odafordult az asszonyhoz:

— Hát csak ingben van?

— Majd felöltöztetjük.

— Adjátok rá azt a fehérét, ami az áldozáskor volt rajta, meg azt a fehér strimflit, meg az anyja cipőjét . . .

— Kár a földbe . . . jó lenne a mi gyerekünknak is.

— Ne káromkodj — mondta az ember és a nyirfaseprő felé tekintett — holnap hozok korporsót is.

Erre aztán előszedte a holmit az asszony és felráncigálta Virágra a fehér batisztruhát, a fehér harisnyát és a piros barkettel bélelt fűzős cipőt is. A vereshaju ott feküdt teljes díszben a mán-gorlón. Éjfél felé besütött a hold fakó arcára, vértelen ajkára és átvilágított vékony, hajlott orrán.

De nem sokáig nyugodhatott így.

Reggel nem mertek kimenni a gyerekek a pitvarba, mert félték a halottól. Az anyjuk meg siráncozott:

— Frászt kapnak ezek a kölykök, ha itt marad még egy éjszakára . . . Vigyék ki kendtek a halottas kunyhóba! Karácsony napja van, nem jó ilyenkor a halott a házban.

Az ember csóválta a fejét, de aztán délben, mikor hazajött az égszínkékre festett koporsóval, meggondolta magát. Átszólította a szomszédot, belefektették a vereshajut a puhafaládaiba, aztán a vállukra billentve megindultak vele. Könnyű volt nagyon, egy ember is elbirta volna, csak a tisztetség okából vitték ketten.

Igy haladt Virág utolsó útján, a kert mellett, ahol boldog időket töltött, a kanálison át, amelyben kékeres keskeny lábát mosta, a fák alatt, amelyekről madárfészket szedett.

A halottasház fából összetákolt kis kunyhó volt a temetődomb tetején. Oda vitték a kék koporsót és letették középen a deszkapadra. Nem volt zár vagy kilincs az ajtón, hát csak úgy betámasztották egy darab fával, aztán topogva verték le a havat a csizmájukról. Innen szét lehetett látni az egész temetőn, a sirokat és kereszteket takaró hópalást makulátlan fehér-

ségén. Egy kis helyen szakította meg a fehérséget egy fekete négyszög. Az egyik paraszt odamutatott:

— Az lesz a kis lányé, ugy-e?

— Az — felelte az öregebbik. — Pista bácsi megásta már tegnap, hogy ne kelljen az ünnepen dolgozni.

Azzal pipára gyújtottak és megindultak hazafelé.

*

Mi történt azon az éjszakán?

Mély kondulással megszólalt az éjféli harang és az erdő alatt, a halottas kunyhóban halk neszelés támadt. Virág kinyitotta a szemét és mert vaksötét volt minden körülötte, kinyújtotta a kezét. Fölötte valami deszkaalkotmány volt, azt hitte, hogy a mosóteknő borult reája. Felmelte a teknőt, ledobta magáról egészen, aztán felült. Szétnézett, de csak feketeséget látott, hát felkelt ágyából és leszállott a földre. Elindult tapogatózva és a pókhálós deszkafal mentén rátalált az ajtóra. Kettőt-hármat lóditott rajta és a deszkaajtó kifordult. Messziről zugott a harang és kitárult előtte a havas temető képe. Megtörülte a homlokát, körülnézett és így szólt magában;

— Isten rendeléséből a temetőben vagyok...

A domb alatt látszott a falu és a templom, amelynek világosságban fényeskedtek az ablakai és távol, ahol a jegenyék kettős sora huzódik, ott fekszik a pusztá az uraság házával, a lomha ököristállókkal. A vereshaju tisztán látta, hogy sereglik a nép a templomba; a jegenyés pusztá felől is sok apró fekete pont igyekszik éjféli

misére. Egyszer ő is volt karácsonyi misén az édesanyjával. Bebugyolálták egy nagykendőbe, ölbekapták, úgy vitték egész uton. És a templomban . . . milyen gyönyörű volt. Száz gyertya is égett, a pap pedig olyan szépen beszélt a megtért bűnösökről, hogy az édesanyja hangosan zokogott.

Előbb a falu felé indult a vereshaju, hogy benézessen az éjféli misére, de aztán eszébe jutott az édesanyja és tétován nézett szét, mert nem tudta biztosan, merre fekszik. Haladt lefelé a domboldalon kis füzek és kopár orgonák meg akácok mellett, nézegette a fehér halmokat, de mind egyforma volt. Lehajolt a fakeresztekhez, sok nevet kibetűzött, a Fehér Rozálét mégsem találta. Tanácstalanul állott a hóban, nézett a fehér holdra, a sziporkázó csillagokra; ott sem volt megirva, hol nyugszik az édesanyja . . .

És ekkor, az egyik bokor mögül egy nyul közeledett feléje. Sánta volt és lehetett vagy három éves, mert pompás, vastag téli bundája volt. Egyenesen odaugrott a vereshaju elé, ránézett fényes szemével, aztán makogni kezdett. Virág hallgatta és úgy vélte, hogy minden szavát érti.

— Jó estét, Virág, — mondta a sánta nyul mit keresel itt?

— Az édesanyám sirját . . .

— Óh, az itt van nem messze. Egy kis meggyfa áll a közelében, nagyon jóízű kérge van, éppen az imént rágtam.

Elindultak és Virág szeliden megkérdezte:

— Hát te honnan ismeresz engem?

— Én vagyok a Móric, akit együtt neveltetek

az urfival; engem eresztettél szabadon tavalyelőtt.

— A sirhoz értek és a vereshaju susogva imádkozni kezdett.

Mikor felnézett, a nyul mellett egy őzike is állott.

— Jó estét Virág, — mondotta az őz — miért jöttél ide?

— Az édesanyárnhoz jöttem látogatóba... minden karácsonykor hazajött hozzám és most én jöttem el. De hát te honnan ismersz?

— Én vagyok a Muki, akit együtt neveltetek az urfival; engem eresztettél szabadon a tavalyelőtt.

Némán álldogáltak a csillagsugáros éjszakában, míg végre az őzike szólalt meg:

— Akarsz-e koszorút fonni az édesanyád sirjára? Amott, a kerítésen túl, a hercegék kriptájánál egészen szép a hó alatt az örökzöld.

Átbujtak a kerítés résén, örökzöldet szedtek és mikor visszajöttek, a Fehér Rozál sirja előtt fonták a koszorút.

— Igaz, — mondta a nyul — tudod-e még olyan szépen a kis katekizmust, amit mindig ott tanultatok a ketrecemnél?

A vereshaju bólintott.

— Mi az anyaszentegyház? — kérdezte az őzike és Virág engedelmesen megfelelt.

— Micsodák az angyalok? — vette át a szót a sánta nyul és a vereshaju neki is megfelelt.

Közben elkészült a koszoru, Virág áhitatosan reátette a keresztre. Hosszasan nézték, hogy jól áll-e, aztán mikor a vereshaju keresztet vetett, megindultak a halottas kunyhó felé. A sánta

nyul, úgy látszik, fecsegő természet volt, mert újból megszólalt, újból a katekizmusból kérdezett:

— Hát azt mondjad meg, hogy melyik a négy utolsó dolog?

— A négy utolsó dolog — fujta engedelmesen a leány — a halál, az ítélet, a pokol, a mennyország.

— Mi a mennyország?

— A mennyország kimondhatatlan boldogság helye, hol a tiszta lelkek az istent színről színre látják . . .

Odaértek a megásott sirhoz, amelynek mélyére fehér párnát helyezett a hó.

— Mi történik az ember testével a halála után? kérdezte a sánta nyul.

— Az ember testét halála után eltemetik, hogy ami porból lett, porrá legyen.

— Belenéztek mind a hárman a sirba és a vereshaju megkérdezte:

— Vajjon kinek ásták?

— Neked — felelte az őzike. — Móric halotta, mikor Pista bácsi azt mondta: ássuk meg hát ennek a kis vereshajunak is.

Az ibolyaszemek csodálkozva tekintettek szét. Virág végignézett fehérruhás alakján; észrevette, hogy az egyik csuklójára rózsafüzér van csavarva. Elindult a halottas kunyhó felé, kitarta az ajtót és megtapogatta azt, amit az előbb teknőnek gondolt. Koporsó volt és az oldalán ez a felírás állott:

Fehér Virág élt 12 évet.

A vereshaju megtapogatta a forgácspárnát, kinézett még egyszer a fekete négyszög felé és szeliden mondta:

-- Isten rendelkezéséből meghaltam . . .

A hold betűzött, a hó fehéren világított és most látni lehetett, hogy a halottas kunyhó földje szemetes, a tetejéről pedig méteres pókhálók lógnak. A sarokban ott állott egy régi, kopott seprű; Virág megfogta és buzgón seprgetni, tisztogatni kezdett.

Mikor mindent rendben tudott, szépen visszafeküdt a koporsóba és kezeit összefonván, szeliden lecsukta ibolyaszemét.

Odakint változatlanul ragyogtak az égi mécsesek és olyan hideg volt, hogy a fiatal fák törzse meghasadt.

*

Ettől kezdve sohasem tudtam teljesen feledni Virágot.

Diákkoromban, mikor a városi kisasszonyok körül legyeskedtem, mindig eszembe jutott fehér arcocskája, arca pirossága, hajlott orra, ibolyaszeme. Később, első fájdalmas szerelmem idején könnyezni kezdtem a színházi páholyban, mikor valaki ezt énekelte valami japáni darabban:

Virág, fehér virág

Mért vagy oly szomorú?

És most, hogy olyan fiatalon gazdag, boldog, szerencsés ember vagyok, még mindig nem tudok megbékülni a vereshaju fájdalmas sorsával. A multkor, mikor otthon jártam a kerületemben, ellátogattam a mi kis falunk temetőjébe is. Nem szégyelem bevallani, hogy koszorút, ismeretlen fehér virágból font nagy koszorút vittem magammal. De nem tehettem a vereshaju sirjára, mert nem találtuk a kis halmot, ahol vékony, finom csontjai nyugosznak.

— A mult télen sok keresztet vittek el tüzelni — mondta a sirásó Pista bácsi — akik itt szélről feküdtek, mind csak úgy maradtak kereszt nélkül.

Igy hát egy ismeretlen sirra helyeztük a koszorút.

És tegnap, mikor a képviselőházban háromórás beszédet mondtam és percekig tapsoltak, éljeneztek, ismét magam előtt láttam az ibolyaszemeket. Amig felém tolongtak minden oldalról, hogy kezet fogjanak velem és a karzatról ragyogó idegen nők lobogtatták a zsebkendőjüket kipirult arccal, eszembe jutott a vereshaju mondása:

— Isten rendezéséből még nagy ur lehet egyszer az urfi . . .

Soha ilyen hálás, megindult szívvvel nem gondoltam rá . . . és ekkor szétnyílt a pártombeliek tömege: a képviselők sorfala között egyenesen felém tartott a vereshaju herceg, a miniszterelnök. Mind a két kezét előre nyújtotta s remegő hangon mondta, hogy habár ellenzéki vagyok, mégis elragadtam a szavaimmal, gratulálni akar. Nem tudom, mit hebeghettem, mert ismerős, de fáradt ibolyaszempár tekintett reám. A miniszterelnök ur petyhüdt arca kétoldalt piros, mint a fababáé, orra hajlott és olyan vékony, hogy szinte keresztül tűz rajta a ferdén hulló napfény. Fájdalmas hullám öntötte el a szívemet: eszembe tolult valami, amire most gondoltam először.

Fönt a karzaton édesanyám dióbarna szeme ragyogott nedves fénnel. Fölszaladtam hozzá és mellette maradtam az ülés végéig. Mikor hazafelé hozott a kocsink, hozzáfordultam:

— Emlékszik anyuska arra a szobalányra, aki olyan szépen tudott mesélni?

— A Rozálra? Hogyne emlékeznék.

— Nem tudja, hová állt be, mikor tőlünk elment?

— Enyje de furcsa vagy, mindig ilyen furcsákat kérdezel . . . hogy juthat ilyesmi az eszedbe?

— Csak úgy véletlenül . . . hát nem emlékszik?

— Hogyne emlékeznék . . . a vereshaju herceghez ment . . .

Hallgattunk mind a ketten és habár nem vagyok istentagadó, keserű szívvel kérdeztem magamban:

— Isten rendeléséből?

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nagyon jó vicc!

Akkoriban nagyon szorgalmas legény voltam.

Hajnalban keltem, kiakasztottam kis madaraim zöld kalitkáit a folyosóra és amíg a biboros-fejű tengelicék vidáman próbálgatták ezüsthangjukat, lelkes elszántsággal fujtam kis asztalomnál a leckét meg az ismétlések kifogyhatatlan fejezeteit. De amint a napsugarak átragyogtak a dus hársfák enyhezöld levelein, amint a napfényben aranyló virágok körül megjelentek az első méhek, sokszor abbahagytam a tanulást és könyökömre támaszkodva, semmire se gondolva elmerengtem az ég kékjén, a lombok erezett malakitján. Beszivtam a korai reggel tiszta levegőjét, a hársfák illata szeliden lengett körülöttem, a mély csendességben, kellemes üdeségben könnyűnek, boldognak éreztem magamat.

Gyakran észre sem vettem ilyenkor, hogy a folyosón megcsattannak a zárok, valaki halkán végiglépked a piros köveken és lépései alatt megrezzen az udvar sok apró, finom kavicsa. Csak akkor riadtam fel, mikor egy különös bántó és mégis bánatos hang rebtentett meg.

— Jó reggelt urfi... már megint ilyen korán...

Feketeruhás, horgolt és csipkés gallérokba öltözött öregasszony állott előttem. Törékeny, madár-csontu alakját csak inkább sejteni lehetett a ruhák bőséges garmadája alatt és keblén meg hátán

nőtt pupja is eltűnt a tengernyi fodor, szalag, csipke és bidres-bodros rongy alatt. Vállai közé behuzott nyakán apró madárfej reszkelett, parányi szemepárja pedig olyan pontosan és egyszerűen tekintett a világba, mint a karikából és pontból álló szemek, amelyeket a gyermekek rajzolnak.

— Mit tanul — kérdezte — deákul vagy görögül? Az én szegény megboldogult férjem mind a két nyelven értett . . .

A feleletet nem is várta meg, hanem odább sétált a hársfák alatt.

Amint vissza-visszatért, észrevettem, hogy mondani akar valamit, de mégis meggondolja magát. Végre aztán odalebegett hozzám:

— Milyen pályára készül kisfiam?

Elgondolkoztam és olyasvalamit mondtam, hogy nem tudom.

— Nem tudja? — ütközött meg — de hiszen ebben a korban már mindenkinek ismerni kell a maga táalentumát. Az én szegény férjem még tizenkét esztendőse volt és elhatározta, hogy fiskális lesz. Hát maga mi szeretne lenni?

— Én . . . — feleltem vontatottan — mindig ilyen szeretnék maradni . . .

A kis fekete madár felnevetett szinpadiasan és keserűen:

— Hahaha . . . lám milyen szerény kis fiu . . . csak az örök ifjúságot szeretné . . . de nem úgy van ám kisöcsém, megvénülünk, betegesek leszünk, aztán jön a borzasztó, a legborzalmasabb . . .

Intett a kezével, hogy jobb nem is beszélni róla.

Máskor megkockáztattam a kérdést, hogy miért kel ilyen korán. Most ő gondolkozott el, aztán komor arccal mondta:

— Mert félek.

— Félni tetszik? — álmélkodtam tágranyilt szemmel. — Mitől tetszik félni?

— A sötétségtől, meg a haláltól...

Elsietett mellőlem az árnyékból és tárt karokkal igyekezett a biztatóan és diadalmasan tűző reggeli napfényre.

Általában a napsugarat szerette legjobban. Nádszékét odahuzta az udvar közepére és sokszor kitartott a fülledt nyári hőségben, a déli órák perzselő fehér ragyogásában is. Mozdulatlan volt, mint a napon felejtett fekele ruhacsomó és sokszor csodálkoztam rajta, hogy a vidám verebek miért nem szállnak bodros főkötőjére.

Nem látogatta senki, nem volt senkije, hálátlan gyermekei, kedves unokái, régi barátnői vagy csendes öreg barátai se voltak. Még cselédet se tartott, takarítónő járt hozzá, kosztot hordatott, levele nem érkezett, levelet ő se küldött, csak tengette-lengette hasztalan magát, olyan volt, mint a kiszáradt, magányos fácska, amelytől nem vár senki semmit, amelyre nem száll madár, amelyre rá se néznek, amelyet kívágni is elfelednek, amelyet csak a szellő lenget: az is csak megszokásból, szórakozottságból.

Ilyen kedves szellő volt az én szelidszávu édesanyám.

Enyhe délutánokon, mikor már ferdén hullottak a piros sugarak, odalépett furcsa szomszédunkhoz is és hosszasan elbeszélgetett vele. Így tudtuk meg, hogy özvegy Furulyánénak hívják. Harmincöt esztendeig élt szegény megboldogult férje mellett, aki egyébként távoli rokona volt és mégis csak egy félóraig volt a felesége. Ám

ne gondoljon senki rosszat, az elhunyt Furulya Keresztély a legnemesebb, legtisztább lelkű férfiak közé tartozott. Harminc esztendő volt, mikor leesett a lóról, eltörte a gerincét és attól kezdve harmincöt éven át nem tudta kezét-lábát mozditani. A szerencsétlenségtől haláláig terjedő harmincöt esztendő alatt hűséges ápolója volt a kis pupos, akit végső órájában, az utolsó kenet utáni percekben nőül vett.

Igy hát özvegy volt és mégis hajadon.

Az illatos estébe hajló kései délutánokon odaültem én is melléjük egy kis zsámolyra és hallgattam a furcsa beszédeket.

— Nincsenek rokonai? — kérdezte anyám csendesen.

— Nincsenek... még a szegény uram életében elvégezték mindnyájan...

— Meghaltak?

A feketeruhás asszonyka összerezzen erre a szóra, aztán igent bólintott.

— És a barátnői?

— Nem is voltak soha... velem nem akart senki barátkozni, aztán mikor meg szegény boldogult jó férjem mellé kerültem, akkor már nem volt időm barátkozni. Hideg borogatás, meleg fürdő, langyos fürdő, most ezt, most azt... akadt dolgom elég reggeltől estig.

Ha csendes esténként kint ültünk a hársfák alatt és mély feketeséggel borult ránk a csillagtalan nyári mennybolt, fázósan összehúzódott az özvegy hajadon és hosszan, fájdalmas vontatottsággal, gyakran sóhajtozott. Bánatos volt, ha a régmúlt időkről meséltek a nagyok, ha az élet nehéz keresztjéről beszéltek és vigasztalan, szinte segít-

ségért esdő sóhajtozással felelt a gondtalan fecsegésekre, vidáman csilingelő nevetésünkre is.

— Talán valami baja van? — fordult feléje anyám gyakorta.

— A feketeség — panaszkodott — a feketeség a mellemre fekszik ilyenkor...

Elhallgattunk és a mély feketeség mély csendjében lassankint fel-felsírt árva szíve minden fájdalma, gyógyíthatatlan szenvedése.

— Ó, a feketeség — sipolta bántó és mégis bánatos hangja — a sölétség minden rosszat eszembe juttat... Egyszer ilyen feketeségben együtt küzdöttünk szegény boldogult férjemmel...

— Küzdöttek?

— Igen... együtt küzdöttünk a halál ellen... Elfelejtettem petróleumot hozatni, gyertya se volt, csak egy pakli gyufa... Az én szegény férjem mozdulni se tudott, hanem olyan szeme volt, mint a héjának. Hát amint fekszik, én meg mellette ülök, azt mondja csak egyszer: nézd csak, ott jön valaki a sarok felől! Megsercentem a gyufát: senki... De alighogy kilobban a láng, megint azt mondja szegény: nézd csak, most meg a szalón felől jön egyenest... Meggyujtom a gyufát, megint semmi... aztán, hogy sötét lett, megint megszólal az én jó uram... Így tartott ez, amíg ki nem fogyott a gyufa. Mikor már egy szál se volt, én is úgy láttam, mintha mozogni kezdett volna valami hosszú, vékony alak a cseresznyefasifonér mellett. Az én szegény uram felkiáltott: ez a halálasszonya — ne engedd, hogy közelebb jöjjön. Mit csináljak — kérdem én — nincs több gyufa. Üsd — aszongya

— vágd képen! Odasujtok... a halál eltűnik. Egy kis idő múlva látom, hogy mégis visszafordál. Üsd — aszongya az én jó uram — vágd kupán! Kupán vágom... elmegy egy percre... megint visszajön. Kólintsd fejbe!... Fejbekólintom... visszajön a földön csuszva. Rugd fel!... Felrugom... már megint itt van a másik oldalon... Így tartott reggelig... azóta nem bírom a feketeséget. A mellemre fekszik... nem bírom.

Bár nem voltam egészen kisfiu, a hideg borzadály lázát éreztem, a kert felől pedig egy ködös alak gomolygását láttam, mikor felcsendült anyám édes hangja:

Ó istenem, milyen szörnyűségeket beszél néni... rossz álmom volt biztosan az egész.

— Bár az lett volna... de nem az volt — felelt a vigasztalan hang és a kis fekete madár felkerekedett, mintha megsértették volna. Elvonult szobáiba, magára zárta az ajtókat és amíg anyám meleg keze hosszasan simogatta rövidre nyírt hajamat, sokáig lehetett hallani, amint a keresztvasakat felrakja, a ravaszszáru lakatokat csattogtatja.

De másnap megint ott ült közöttünk. Siránkozott, hogy a takarítónő hanyag, még törölgetni se tud tisztességesen. Anyám megkérdezte, miért nem tart rendes cselédet.

— Cselédet? Minden cseléd gyilkos... biztosan megfojtana... Így mégis jobb. Az ember bezárkózik, hát egyedül van... nem kell félni az emberektől, csak attól a borzalmastól... Hanem az ellen is itt a villany és az ember nem hagyja magát...

— Nem hagyja magát?

— Nem bizony... aki nem akar meghalni, azon nem fog a hatalma. Ha látom, hogy jön, mindig csak azt mondom magamban: nem, nem akarsz! Ha még közelebb jön, fejbe-kölintem. Ha az se használ, kiáltani fogok, olyan erősen, de olyan irtóztató erősen, hogy attól... elkotródik...

És a csendes estébe belesivított hátborzongató hangja:

— Nem akarom! Nem akarom!

A fekete kert elfakítva huhogta vissza:

— Nem akarom!... karom... karom...

A sötét estét holdsugáros éjszakák váltották fel nemsokára és a pupos fekete madár hiába kerülgette a szörnyűséges szavakat, a halált és a feketeséget, mindenki másról beszélt, és a lányok a tejfehér égre nézve, halkan dudolgattak...

Ezekben a napokban azután történt valami, ami teljesen elfoglalt, elragadott: egy messzi városból megjött a bátyám. Az idősebb iránti tisztelet, a barátság és szeretet érzelmeivel közeledtem feléje, mert egy esztendei távollét után mégis idegennek tűnt egy kicsit. Már nagyobb diák volt és talán éppen a negyediket végezte el. Az első időkben fölényesen játszott a nagy diákot, de egypár délutáni labdázás után össze-melegedtünk.

Egy este, megejtően szép juliusi este volt, vacsorát rendezett anyám a távolból jött fiu tiszteletére. Sokan voltunk, nagyobbbrészt fiuk meg kislányok és majdnem tizenkét óráig nevetgeltünk, táncoltunk, énekeltünk. Akkor azután

eljöttek a papák, mamák és hazavitték a vendég-sereget.

Anyám megcsókolt bennünket, aztán szépen bevonultunk szélről fekvő kis szobánkba. Amint beértünk, egymásra néztünk és nevetni kezdtünk. Nem volt semmi okunk a szomorúságra, ám az ilyen késői órában felesleges vidámságra se. De ez ugylátszik, egyike volt azoknak a furcsa pillanatoknak, amikor ki szokott csattanni az egészséges gyermekszívből az élet ujongása. Vetközni kezdtünk... egymásra néztünk: megint elnevettük magunkat.

— Maga se álmos? — kérdezte a bátyám és a cipőjét fűzte ki.

— Egy cseppelt se! — feleltem vidáman és belenevettem a hálóingembe — egy picurkát se.

— Egy picurkát se — ismételte Bandi pukkadozva — van nekünk egy tanárunk, azt úgy hívják, hogy picurka... mert olyan kicsi, mint egy egér és úgy illegeti magát, mint egy... egy picurka... szóval nagyszerűen talál rája, hogy picurka...

Nevettünk mind a ketten, fojtott hangon, hogy ne hallják a másik szobában, meg a harmadikban, ahol anyám imádkozott. Hanem a vidámságnak nem ártott ez a fojtogatás. Nyakunkon kidagadtak az erek, arcunk elvörösödött, aztán hirtelen elfújtuk a gyertyát és beugrottunk a kettős ágyba. Sokáig nevettünk így pukkadozva, míg egyszer csak valami messziről jött hangot nem hallottam.

Kidugtam a fejem a paplan alól: a felső ablakon beragyogtak a csillagok és az éj csodás csendjében tisztán hallottam, amint a szabóék fürjecskeje pitypalattyolt.

— Pszt! — mondtam a bátyám paplana alá
— Anyuska szólt!

— Képzeldöl — sugta Bandi — picurkám
képzeldöl!

A nevetés megint kirobbant belőlem. Csak nagynehezen tudtam lecsillapodni, a párnát rágtam, mikor még egyszer hallottam az iménti hangot... De magamhoz se térhettem, Bandi meg rugott a paplan alatt és odasugta:

— Picu-urka!

Görcsökben fetrengtünk mind a ketten. Egy-egy pillanatra némán rázott a nevetés, de aztán kipukkadt, kiböfönt belőlünk az egészséges röhögés. Egy negyedóraig tarthatott ez a vidámság, mikor a középső szobában megszólalt a hugom siránczó szőke hangocskája:

— Anyám, én nem tudok aludni... a fiuk mindig nevetnek.

Elcsendesedtem és szóltam a bátyámnak, hogy most már jó lesz hallgatni.

— Ugyan — mondta fölényesen — ez csak iriggyel bennünket, azért sipog!

Most mintha ismét hallottam volna valamit, a sikoltáshoz hasonlót. Csak egy pillanat feléig gondolkozhattam rajta, mert a harmadik szobából megcsendült édesanyám szelid hangja is.

— Gyerekek, gyerekek! aludjatok már! hagyjátok békén azt a kislányt!

Már igazán elérkezett az alvás ideje, de mi ketten, a kis szoba kettős ágyában ezer pengőért se tudtuk lehunyni a szemünket. Sátort csináltunk a két paplanból és az alatt beszélgettünk.

— Te! — suttogta Bandi bátyám — aztán Picurkának mindig tintás a keze. Hát egyszer

bejön, aztán a Tulcsik, az a nagy bitang, azt mondja neki: bocsánat, tanár ur kérem, nagyon tintásnak tetszik lenni a kezének, kérem szépen. Picurka azt mondja: igen, köszönöm, leülhet! — azzal keresi a zsebkendőjét, de nem találja, nincs neki zsebkendője . . .

A paplanon át, a bátyám suttogásán át is hallani véltem valami messziről jövő, furcsa sipolást, kukorikolást, vagy kurjantáshoz hasonlót.

— Pszt, — sugtam — nem hallod?

— Mán megint képzelődöl, — suttogta Bandi — ha mindig félbeszakitsz, ném mondom tovább . . . Hát szóval Picurkának nem volt zsebkendője. Erre föláll Tulcsik, asszongya: bocsánat, tanár ur kérem, otthon tetszett felejtetni a zsebkendőjét, kérem szépen, tessék! az enyimért ugy se kár. Azzal odaadja a zsebkendőjét, amibe beleöntött egy félüveg pirostintát. Köszönöm, — mondja Picurka — elveszi a zsebkendőt, bele-törüli a kezit, oda se néz, visszaadja. Hát mikor lapozni kezdi az osztálykönyvet, ránéz a kezire, elcsodálkozik, asszongya: én nem irtam piros-tintával, mégis milyen piros vagyok . . .

E pillanatban megint hallottam a kurjantást. Talán nem is kurjantás volt, hanem sikoltás, hátborzongató sikoltás, vagy ilyesvalami . . . De most már nem mertem szólni, különben is új história kezdődött.

— Hát egyszer, — suttogta pukkadozva Bandi — egyszer meg hogy járt Picurka? Egy fiu rosszul lett, aztán jelentkezik, hogy ki akar menni. Picurka odmaegy, mert különben nagyon jó ember, asszongya: na, fiacskám, nagyon sápadt vagy, na, fiacskám, mi bajod, kisfiam? A fiu egy szót

se szól, csak ki akar menni, de Picurka nem engedi, asszonya: tán valamid fáj, fiacskám? valami bajod van? Azzal csak nem engedi, de még a homlokára is teszi a kezét, asszonya: na, ki vele, fiacskám! Hát a fiunak se kellett több, kiadta a reggelijét . . .

Gurultunk a paplansátor alatt mind a ketten és két kézzel tömtük orrunkat, szánkát, nehogy kicsattanjon belőlünk a harsány kacagás . . .

És ekkor, most már félreérthetetlenül sivitott valahonnan egy véresre gyötört hang, egy iszonyatos, nem is emberi kiáltás, amelyhez hasonlót csak akkor hallottam, mikor a kandisznók a szemem láttára tépték szét kedves kis fehér kutyámat.

Dermedve vártam, hogy most már mégis megszólal Bandi is, de változatlan vidámsággal nevetett és szinte megfult a fojtogató jókedvtől. A torkomon volt valami, a nyelvem mégis mást mondott:

— Nahát, — suttogtam — ez jó vicc! Nagyon jó vicc!

Fáradtak voltunk mind a ketten a sok nevetéstől, hát jóéccakát kívántunk egymásnak.

— Szervusz! — mondta Bandi és hátat fordított. Holnap kirándulunk a nagyerdőbe.

— Szervusz! — köszöntem vissza. Majd megmutatom, merre vannak a hőscincérek!

A csillagok halványabban ragyogtak, a felső nyitott ablakon át illatos levegő áramlott be, valahonnan messziről egy mulató társaság bölgőjének egyforma zümmögése ringatott álomba és a nyári éj magasztos csendességében tisztán hallottam még elszenderülés közben is, mint ver a szabóék fürjecskéje.

Másnap kiránduláson voltunk és harmadnap . . .
harmadnap délelőtt hivatalos emberek jelentek meg a folyosónkon. Egy félelmetesen izmos lakatoslegény feszegette özvegy Furulyáné ajtózárait és az egyik hivatalos ur odafordult a takarítónőhöz :

— Hát már máskor is megtörtént, hogy nem nyitotta ki az ajtót?

— Igenis kéremalássan, volt ugy a télen, hogy egy napig nem engedett be senkit, de két napig még soha . . .

A zárok egymásután hullottak le, de csak nagynehezen lehetett a sok vaspánttól bejutni az előszobába. A nagy hálószoza ajtajánál megismétlődött ez a munka. Végre mégis kitarult az ajtó. Fülledt, fojtó levegő tódult ki a tágas szobából és az egész társaság visszahökölt. Minden ablak gondosan elzárva, a külső fény egy hasadékon át se hatolhat be és mégis ragyogó fényesség árad: a soklángú csillár minden körtéje ég, isten tudja mióta . . .

Középen a megvetett, dagadó fehér ággy üresen áll, a szobában meglehetősen rendetlenség, a tükör bezuzva, egy csomó orvosságosüveg feldöntve, a ruhakefe, piszkálóvas a földön, mintha valaki dobálódzott volna. Hanem az öregasszonynak semmi nyoma. Nézik az ágyakat, a fotelek mögött, a kályhasarokban, a szekrényekben, betörik a másik szoba ajtaját, sehol sincsen . . .

Ott állok az ajtóban és keresem én is: hová tűnhetett. Aztán kinyujtom vékony karomat, halotthalaványan, éles gyerekhangon mondom:

— Ott! Ott van ni!

Mindnyájan odanéznek. Ott fekszik a kis

nyomorult a magas szekrény tetején, a szekrényen, amely a mi közös falunkhoz van támasztva és egy arasznyira sincs a mi kis szobánk kettős ágától. Miféle szörnyűséges rémület, a halálveszedelem minő irtózatoss ereje röpitette fel oda, senki se tudja, csak én gondolom. Ott fekszik, mint egy fekete kanári, teljesen felöltözve ezernyi fekete bodor között. Háta a fal felé, meredt szeme felénk. És két karját kitarja, mintha még most is képen akarna nyesni valakit száraz ökleivel... valakit fejbekólintani, tarkón vágni, kupán hüppenteni.

Az egyik ur székre állott, megtapintotta:

— Persze — mondta — igaza van a takarító-nőnek: ez már tegnapelőtt éjjel elvégezte...

Egykedvűen nézegettek egymásra, nagy iv-papirokat teregettek ki: senki se gondolt semmire, csak én számítottam visszafelé az időt dermedt szívvel. Mikor történt ez a szörnyűség — kérdeztem magamtól — mikor fojtotta meg itt a nappali világosságban a sötétség. És a hidegláz rázott, amint megfeleltem, hogy akkor... akkor mikor azt sutlogttam:

— Nahát ez jó vicc! Nagyon jó vicc!

Fekete gyémántok.

A nyulfarknyi utca, ahol valaha álmodozva néztem a barna háztetők keskeny résein át a kék égre, az égen futó, selymes fehér felhőkre, tulajdonképpen zsákutca volt. A házak tövében dus, zöld moha nőtt és az utca közepén, a szennyes kövek között megszorult földcskékből karcsu, nyilegyenes fűszálak törekedtek a nap-sugaras ég felé. Kocsi nem járt sohasem itt, mert az apró házak a kálvária zöld dombja felé igyekeztek. Ez volt a legcsendesebb utca a csendes városkában és itt lakott velünk szemben a karnagy ur. Egy csöpp és halványzöldre festett emeletes házacskában. Tavasztól őszig mindig nyitva voltak a fehérkeretes, apró ablakok és ilyenkor a cserepes virágok egész serege viritott a párkányokon. A nyitott ablakokon át pedig zongoraiskolák egyforma hangjai peregtek a tiszta és üde levegőbe. Néha finom és gyermekies női hangok csendültek, szerény skálák zengedeztek és ilyenkor a zongora busan, me-rengve bandukolt a leánykák torkából fakadó ének után. Mert, hogy el ne felejtsem, a karnagy ur tanította a kisvárosban a fiukat és leányokat zenélni, énekelni. Ezek a kisleányok és fiuk hordták neki a sok cserepes virágot és télen is ők gondoskodtak, hogy el ne fagyjon a jácint hagymája meg a fikusz szép viaszkos zöld levele.

Este néha sötétségben maradtak a kis ház ablakai és ilyenkor melán ültek az emberek a házak előtt, meg a kis udvarokon, a leánderfák alatt. A nagyutca felé égett csak egy-egy petróleumlámpa libegő lángja, azonkívül teljes sötétség ült a házakra. Mély és vak sötétség, amely, úgy képzeltem, az égig ér és ránehezedik a hegyes tetőkre. Ilyenkor fájdalmasan zokogott egy árva hegedű hangja és csak néha sirt fel hangosabban, mint egy madár, amely az őszi ég alatt kiált. Emlékszem reája, hogy mi, máskülönben csendes gyermekek, szerettünk volna szabadulni a fekete esték mozdulatlan szomorúságától és megpróbáltunk egypárszor fogócskát játszani az utca közepén. De a házak előtt üldögélők reánk szóltak:

— Pszt! Pszt! — suttogták fojtott hangon, — most nem szabad. A karnagy ur játszik.

De csak esténként volt ilyen nagy becsülete a karnagy urnak. Ha délelőttönként, a fényes napsütésben végigsétált a nagyutcán, még az én szülővárosom szerény lakói is megmosolyogták. Az öregebb nénikék is összesugtak, ha finom mosollyal megemelte előttük szürke cilinderét:

— Ah, — mondták derűsen, kék szemeikkel nevetve, — Pázsit ur még mindig kék gérokkban jár . . .

Pedig nekik lett volna legkevesebb joguk a gunyolódásra, mert a karnagy ur megmaradt a harminc év előtti divatnál. Dus, fehér nyakkendőjét, szűk nadrágját és vadgalambszinű kamásniját mindig megcsodáltam. De mégis a legfurcsább volt a borotvált arca, keskeny, vértelen ajka és világoskék, nagy pápaszeme, amely

mögött szeliden uszkált egy apró, szomoru szempár. Méla és álmodozó léptekkel haladt az utcán Pázsit karnagy ur. De ha ismerőssel találkozott elevenen és kedvesen üdvözölte, a hölgyeket pedig apró, fehér és piros promenclival szokta megkínálni. A karnagy ur nőtlen ember volt, de akadtak olyanok, akik emlékeztek még a felesegére. Suttogva sok rosszat beszéltek erről az asszonyról.

— Ah, — mesélte egyszer uzsonnánál az öreg telekkönyvvezető, — a legszebb asszony volt. Emlékszem reája, hogy az arca ugy virult, mint az őszibarack. A haja ébenfekete és a szeme szomoru és dióbarna volt.

Némi meghatottság remegett a telekkönyvvezető hangjában, mintha valaha őt is megbabonázták volna ezek a szemek. De a keresztanyám sietett hamarosan kiábrándítani.

— Szép volt, de az ördögé volt a szépsége. Oh, még ma is pirulok, ha rágondolok, hogy három férfi is udvarolt neki . . .

— És aztán a negyedikkel szökött meg . . .
— vágta valaki közbe élesen.

Az édesanyám szájára illesztette fehér kezét és intett a társaságnak, hogy gyermek is van a szobában. Elhallgattak mindnyájan, de később mindent megtudtam. Hogy a leggyönyörűbb asszony volt a karnagyné és kincs volt a torkában. Ugy énekelt, mint egy angyal. Pázsit karnagy ur minden igyekezetét belefektette a nemes célba, hogy nagy énekesnőt neveljen belőle. De egyszer csak üresen találta a csendes otthont: az asszony elutazott. Elment örökre egy színészszel és primadonna lett. Hogy hol járt, mi lett

belőle, senki sem tudta, csak annyi jutott el a kisvárosba a sorsáról, hogy boldogtalan.

— Részeges az ura, — mesélték az öreg hölgyek, akik valaha vetélytársai voltak, — megveri minden nap . . . Néha kétszer is.

Pázsit karnagy ur nem beszélt senkivel sem erről a témáról és egy hangot sem szólt a felesége dolgairól, attól a pillanattól kezdve, hogy egyedül hagyta a mélahangu hegedűvel és a kék kristálytálcákon álló zongorával.

— Az arcképét is kidobta a szobájából, minden ruháját elégette, — mondta az öreg telekkönyvvezető, aki a legmelegebb részvételt viseltetett iránta, — úgy szenved és tűr némán, vérző szívvvel, mint egy hős.

A karnagy ur pedig egyre fényesebbre, tisztábbra kefélték kék gérokkját és egy hőshöz illő türelemmel oktatta a botfűlű gyermekeket. Egy utcai beszélgetés alkalmával szépen megmagyarázta, hogy a leánygyermekeket sok-sok szeretettel kell körülvenni. Melengetni és dédelgetni szükséges őket, hogy megerősödjenek a szeretetben, hiszen később ugyanis annyi könny és csábitás vár rájuk. Anyám csendesesen bólogatva hallgatta a magyarázatot és mikor elváltunk, könnyes szemmel mondta nekem:

— Pázsit ur nagyon finom ember.

Akkoriban, mikor én még félénken, de kíváncsi szemekkel kezdtem belenézni a világba, volt a karnagy urnak egy kitűnő tanítványa, bizonyos Abelánszky Katinka. Karcsu és törekény alakját sokszor megcsodálták a nagyobb fiatalemberek és sokszor hallottam, hogy remegő hangon megdicsérték.

— Kincs van a torkában, — mondta Józsa Pista, aki egyszer később kiment a Hajnalos erdőbe és sohasem jött vissza többé — és a dereka olyan, mint a nádszál. A haja szinte már nem is fekete, hanem kék és az arca olyan, mint a halványrózsaszinre érett őszibarack.

Én magam, amint visszaemlékezem rája, a szemét csodáltam mindig. Sokszor lehajolt hozzám és ilyenkor azt gondoltam, hogy ezek a dióbarna nagy szemek simogatni tudják az ember arcát, szívét. Pázsit ur őt tanította a legtöbb ambícióval, a kék szemüvege mögött hirtelen megvillant a szeme, mikor dicsérte:

— Gyémánt, valóságos ritkaság . . . Tünet . . . gyémánt . . .

Egy délután a vasuti állomás csöpp, sárga épülete mellett játszottunk, mikor arra jött Abelánszky Katinka. Megállott, lehajolt hozzám és könnyes szemmel megcsókolt. Azután többé sohasem láttam. Akkor egypár napon át csendes volt esténként az utcánk: a karnagy ur nem játszott. Harmadnapra azonban már zokogott az árva hegedű és belemarkolt a szívembe. Tisztán emlékszem rá, hogy anyám könnyezett és ezt mondta:

— Szaladj át, fiacskám, a karnagy urhoz. Mondd meg neki, hogy szívesen látjuk vacsorára.

Az apám helyeslőleg intett, azután utánam szólt még:

— Mondd meg, hogy uborkasaláta van a kacsához!

A kis falépcső nyikorgott a lépéseim alatt, mikor az emeletre igyekeztem. Hirtelen elhallgatott a csöndben a hegedű és a karnagy ur halkán kérdezte:

— Jár itt valaki?

Gyufát gyújtott és ekkor láttam, hogy könnyek ragyognak a szemében. Még sohasem sirt előttem férfi és abban a hitben éltem eddig az estéig, hogy a könnyeket a gyermekek számára találták ki és később elapadnak a szemekből kicsorduló gyémántok. Azóta megtanultam, hogy Pázsit karnagy urnak mindnyájan rokonai vagyunk, csak elrejtjük a gyermekek előtt a könnyeinket. De akkor alig tudtam szóhoz jutni a meglepetéstől és tekintetem szégyenkezve siklott a kék kabát rézgombjaira. Elmondtam az üzenetet és ekkor észrevettem, hogy gyászszalag van a karnagy ur karján. Pázsit ur némán rázta a fejét:

— Köszönöm — mondta — fiacskám, ma lehetetlen . . .

— De uborkasaláta van a kacsához . . .

— Köszönöm, köszönöm, még akkor sem. . .

Otthon elmondtam mindent, amit láttam. Hogy sirt és gyászszalagot visel a kabátja ujján. Édesanyám szomoruan intett az apám felé:

— Mikor a felesége elutazott, akkor is így tett . . .

Később azután sokat hallottam Abelánszky Katinka színésznőről, de már akkor régen elfelejtették ezt a leányt a városunkban. Pázsit urnak új tanítványai érkeztek és megint akadt egy dióbarnaszemű, feketehaju gyermek, akinek kincs volt a torkában, aki gyönyörűen énekelt. A karnagy ur reggeltől délig a zongora mellett ült és a Tipolczy Böske skáláit ellenőrizte. Csiszolta és fejlesztette ezt a hangot, amely zengve és szívet remegtetően szállott a kis utcából a sarok felé, ahol délben a város ifjai szoktak állani.

Szelid és szomoru volt ez a gyermek is és amint nőtt, fejlődött, akadt még egy Józsa, a Pistának az öccse, aki egy fájdalmas tavaszi estén kísért a Hajnalos-erdőbe és többé nem is jött vissza.

Ekkor már elszakadtam a kis utcától, amelynek apró házai alázatosan emelkednek a Kálvária felé. Egy nagy városban voltam diák és csak a nagy vakációkra jártam haza. Három vagy négy évvel azután, hogy Abelánszky Katinka elment a mi kis városunkból, egy ilyen vakáció alkalmával értesültem a szomoru hirről, hogy a fekete-haju, barnaszemű Tipolczy Böske sem jár már az utcánkba. Valakivel elutazott ő is és azóta nyoma veszett.

Még egy kitűnő tanítványa akadt Pázsit urnak. Ez is, óh, ez is nagy, meleg szemekkel nézett az emberre és a lány, fekete haját laza kontyban viselte. Akkor már nagyobb diák voltam és magam is kiállottam a nagy utca sarkára, ha Kende Blanka énekelt. Csodáltuk, dicsértük ezt a leányt és én sokszor idéztem az öreg telekkönyvvezető szavait:

— Mint az őszibarack, — mondtam csendesen, — olyan az arca.

Egyszer, augusztus végén, ki akartam menni én is a Hajnalos-erdőbe, de az édesanyám elkísért a kis utca sarkáig, megölelt és akkor már nem tudtam elválni tőle. Mire visszajöttem, a másik esztendőben már beláttam, hogy hiába sétáltam volna ki a csöndes erdőbe. Kende Blanka már nem volt odahaza. Pázsit urnak a hegedűje elbágyadva zokogta a száz év előtti szonátákat és akkor este, mikor megtudtam, hogy ez a harmadik fekete gyémánt is szinpadon

mutogatja magát, együtt éreztem a hegedűvel és a karnagy urral.

Ekkor már nem volt maradása a város zenetanítójának. Az emberek nagyon is nyíltan mosolyogtak a szemébe és a szülők nem adták hozzája énekleckékre a dióbarnaszemű, fekete-haju leányokat. Pázsit ur szépen és csöndesen távozott, még a lenge pacsuli-illatot is elvitte magával, ami akkor lebegett utána, mikor az utcára kilépett. A kis emeletes házba uj és vidám zenetanár került, aki esténként ujjabb keletű és szemérmetlen kuplékkal szentségtelenítette meg a kis utca nyári csendjét. A sors végleg elszakított a kis várostól és elfelejtettem Pázsit urat, mikor egyszer véletlenül találkoztam vele.

A kis utcára csak úgy emlékeztem, mint egy szelid és visszahozhatatlan Andersen-mesére. A nagy-nagy város zajos és türelmetlen népe között morzsoltam napjaimat, amikor egyszer csak elébem lépett Pázsit ur. Óh, hogy megrokkant szegény. Galambősz haja a füle mögé csavarodott, a kék gérokk egy kicsit petyhüdtén fityeggett a vállán, csak a kék szemüveg szelid csillogása volt a régi. De bocsánatot kérek, még valaki más is a régi volt. Mikor üdvözöltem, egy dióbarnaszemű, nyulánk fekete leánykát hagyott a háta mögött. Intett neki, hogy azonnal jön, azután hozzám lépett.

— Óh, uram, — rebegte öreges hangon, — milyen nagy öröm az én számomra. Milyen kedves gyermek volt. És az édes mamája? Ő reá gondolok a legtöbb tisztelettel. Hogy van?

— Szegény anyám — mondtam neki elérzékenyedve, — többször emlegette önt, mielőtt . . .

— Hát eltemették?

— Igen . . .

— Ah, tisztelt uram, ragadta meg a kezemet, — ő volt a legtisztább és legszentebb nő. A haló porát szét kellett vón szórni, hogy minden lánynak jusson belőle egy parányi . . .

Lenézett a földre és sóhajott:

— Hígyje el, uram, hogy nem érdemes . . . nem érdemes, ha én mondom, elhiheti . . . Csak hálátlanság, csalódás . . . ami az emberre vár.

Egy kis szünet után megkérdeztem:

— Vannak-e tanítványai?

— Akadt egynéhány. Tudja, nagyobbrészt szőkék. De a szőkéknek nincs olyan kristályos hangja, mint a barnáknak. Ah, ha egyszer egy barna leánynak szopránja van . . . Azóta volt egy-két barna tanítványom is . . . de hígyje el, uram, nem érdemes.

Azután hátramutatott a sarkon álló leányra:

— Azt hiszem mégis, hogy ez az igazi. Tudja, kék szeme van és fekete haja . . . a hangja pedig tünemény. Igazi gyémánt . . . valóságos gyémánt.

— Az arca mint a piruló őszibarack, — jegyeztem meg magamban és hirtelen ránéztem a leányra.

Ebben a pillanatban egy fiatalember haladt el mellettünk: a kékszemű, feketehaju leány szeme fölragyogott.

Elváltunk. Egy félesztendeig megint nem láttam a karnagy urat. Aztán egy este mégis találkoztam vele.

— Pázsit ur, — üdvözöltem, — hová megy? Egyedül haladt és összetörve. Föl sem nézett

reám, hanem levágta ősz fejét a mellére és tovahaladt. Utána néztem: gyászszalagot viselt a kabátja ujján.

És habár nem is felelt a kérdésekre, mégis tudtam, hogy hova megy: keresi az igazi gyémántot.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A rózsaszál

Hogy kerültem a távoli kis városkába?

Nem emlékszem rá . . ., de arra emlékszem, hogy azon az estén ott állottam a fák alatt és néztem a táncolókat. A muzsika egy fáradt keringőt lebegtetett felém, fájdalmasnak, szépnak láttam mindent, az ifjuság részegsége borzongott át tagjaimon. És ekkor, az elsuhanó párok között megláttam egy arcot, egy lenge alakot, egy szempárt, amely maga után vonzott, amelyet ma is oly tisztán látok . . . Megindultam utána, megálltam előtte, a nevemet suttogtam. Rámnézett, kezét nyujtotta:

— Pilger Helén — mondta szeliden és ebben a pillanatban azt hittem, hogy sohasem tudom finom kékeres kezét elereszteni.

Szőke haját lágy kontyban viselte és homlokán rövid frufru röpködött. Ovális arca, nyaka, válla csupa bánatos vonalat hordozott és tekintete olyan szomorú volt, hogy szívem megremegett, összeszorult, ha rámnézett. És ilyen furcsa fájdalom fogott el, ha alakja szelid báját néztem, ha lilomként hervadó kezére pillantottam vagy a hangját hallgattam.

Két forduló után azt mondta, hogy neki nem szabad többet táncolni. Leült valami nénike mellé és kásmir kendőt borított a vállára. Néztem a szelid szemöldökét, hosszú szempilláját,

vékony és érzékeny orrát, nedves, félig nyitott ajkát és tudtam, most már biztos voltam abban, hogy ez az arc sokáig fog kísérteni életemben.

— Mától kezdve — mondtam rekedten és remegve — mától kezdve sokat fogok idejárni...

Nem nézett reám, csak úgy maga elé szolt:

— Kinek a kedvéért?

— Magáért.

Lehajtotta bánatos virághoz hasonló fejét és halkán mondta:

— Holnap elutazom... én nem lakom itt. Nagyon messze lakunk innen, csak véletlenségből kerültem ide.

A szívem elfacsarodott, gyorsabban kezdett dobogni, éreztem, hogy tennem kell valamit, mert a percek sietve mulnak és holnap... holnap már késő lesz. Amíg ezek a gondolatok markolták meg a torkomat, táncra kérték Helént... és amint fájó érzéssel néztem tovatűnő alakját, elhatároztam magamat valamire. Ha ott maradt volna a városkában, ha nem utazott volna el, két hét is beletelik, míg mindez megéri bennem. De így... így nem lehetett várni.

Attól kezdve, hogy elvált táncosától és ismét reáadtam a kásmirkendőt, nem váltam el tőle egy pillanatra sem. Hangján, tekintete bársonyán, lány keze melegségén éreztem, hogy nincs ellenére ez a ragaszkodás. És éjfél felé, mikor kinyújtottam kezemet és megszorítottam keskeny liliomkezét a kendő alatt, nem húzta vissza a karját.

— Helén — mondtam ekkor és a hangom elcsuklott — Helén én magát nagyon szeretem.

Arca még bánatosabb lett, szemét reám emelte, hogy zokogni szerettem volna.

— Hiába — suttogta — hiába szeret.

Szemem rémulten, riadtan kérdezett és nedves szép ajka bágyadtan felelt:

— Mert meg fogok halni . . . nemsokára.

— Kiért?

— Senkiért . . . én halálos beteg vagyok.

Batizstkendőcskéjét ajkához emelte és felém mutatta: piros virágok virultak rajta. Vállán szebb húzta a kendőjét, halkán, elfojtva köhögött.

Szívemet dermedtnek, jegesnek éreztem, nyelvem kiszáradt és nem mozdult meg, mikor szólni akartam. Nem hittem a komor szavaknak és rajongó tekintetem azt mondta, hogy én azért mégis . . . mégis örökre fogom szeretni. Helén mosolygott, arca bágyadtan ragyogott.

— Hiába — intett — most ősz van és tavaszra meghalok.

Hajnalig szólt a muzsika és hajnal felé szeliden magamhoz vontam, amint a szeptemberi kert hűsében tovasuhantunk a fák alatt. Bánatos alakja hozzám simult egy pillanatra, ajkam az arcát érte. Nem haragudott, csak fájdalmasan mosolygott, mint a halálraitélt, akinek szépet mondanak. Tisztán éreztem, hogy halvány rózsá-illata van az arcának . . .

És reggel felé úgy álltunk egymással szemben, mint akik örökre bucsuznak.

— Áldja meg az isten — mondtam és befelé zokogtam — én nagyon szeretem . . . és el fogok menni . . .

— Áldja meg az isten — suttogta — azt hiszem hiába jön.

— Tavaszra ott leszek.

— Köszönöm — mondta és megszorította a kezemet — a temetésemre . . .

Aztán a kis csokorhoz nyult, amely a keblén hervadozott. Kihuzott egy bágyadt fejű, hervadozó tearózsát és átnyujtotta:

— Itt van — szólt — ezt adom emlékébe. Ilyen vagyok én is . . . Ma szép este volt.

Megszorítottam a kezét és megcsókoltam.

Nem tudtam szólni, szememet fátyol borította el és ezen a fátyolon át néztem, mint tűnik el alakja, bánatos arca, lágy kontya örökre.

*

A rózsza egy metszett pohárkában hervadozott egy darabig, aztán leprésem. Már két hét óta hazatértem, de a szeptemberi éjszaka álmából nem tudtam felébredni. Éjjel-nappal azon gondolkoztam, mint érhetném utól, mint láthatnám újra a tovatűnő bánatos arcot. És nemsokára egy másik álom nehezedett rám. A betegség és a láz szorongató, ólomsúlyu álma. Hetekig feküdtem a nagy lázban, megjártam az utat egészen a fekete küszöbig, amelyen túl minden elmulik és késő ősszel, a vigasztalan és végtelen esők idején tértem ismét vissza a valóságba. A csatornában az elmulás sivárságával muzsikált az esőviz, anyám az ágyam végénél ült és reám mosolygott.

— Kis fiam — szólalt meg ezüsthanga — kell valami kis fiam.

Azt szerettem volna mondani, hogy kell, igen . . . azt a szomoruarcut hozzák ide. De aztán szeliden mosolyogtam én is és csak a bibliát kértem: a nagy könyvben volt lepréselve a rózsaszál. Titkon lapoztam a szent írásban, az énekek

énekénél megtaláltam a sárga virágot. Száradtan, zörögve zizzent meg a lapok között, de az illata megrázó közvetlenséggel emlékeztetett a szomorú leány arca illatára.

Télen át nem is gondolhattam az utra, tavasszal pedig, mikor éppen kiterveztem mindent szépen, valami váratlan, kimondhatatlanul fájdalmas csapás ért. A távoli kis városkából érkezett egy rokonunk, onnan, ahol ősszel olyan keserű és boldog éjszakát töltöttem. Ott ült a piros fotelben, kérdezősködött betegségemről, amelyet rég elfelejtettem, beszélt sok mindenről, arról is, hogy milyen gyenge a mai fiatalság. És aztán elkomorult az arca:

— Bizony gyengék a mai gyerekek. A múlt ősszel ott járt nálunk egy kislány, valami Helénke, nem tudom én honnan. Olyan szép, olyan bájos volt, mindenki szerette . . . és most, éppen most hallom, halálán van. Talán meg is halt . . ., de biztos, hogy elpusztul, mert a végét járja a tüdeje . . .

Ezek a szavak napokig a fülemben csengtek és egy éjszaka végigálmodtam a bánatosarcu temetését. Láttam, amint szelid arccal, holthaltványan fekszik koporsójában, amint viszi a kocsi a halottas leplekkel, hallottam dübörögni a koporsóra hulló rögöket és előttem ragyogott az aranybetűs keresztfelirat is: Pilger Helén 1889—1909.

Ettől a fekete éjszakától kezdve, amely fájdalmas üzenet volt számomra egy távoli gyászos eset felől, sötét fátyolon át láttam magam előtt Helén alakját, bánatos arcát, szelid tekintetét. Az ifjuság küzdelemmel és kétségekkel teli esz-

tendőiben, a vágató és kalandos napok során sokszor tűnt elébem ez az arc és a porladó bus szempár sugára. Bármerre jártam, bármily sok embert és asszonyt, leányt ismertem meg, Helént nem tudtam igazán feledni. Ott őriztem a szívem rejtekén és ha azt suttogta az ajkam valakinek, hogy szeretlek, nagyon szeretlek, lelkem halk rebbenése bánatosan vádolt. A vándorlások és küzdelmek során sokszor elhagytam könyveim, holmim nagy részét, de a bibliát mindig magammal vittem, mint drága ereklyetartót. És ha keserűségek, csalódások, szivetrontó érzések között egyedül ültem otthon, sokszor elővettem az énekek énekének lapjai közé préselt rózsát, illata mindig balzsamosan érintett.

Egyszer veszélyben forgott a rózsaszál.

Rozika, akit mindenkinél jobban szerettem, a biblia lapjait pergette és fürge, finom ujjai reátaláltak a száraz virágra. Két ujjá közé csipte a szárát, úgy mutatta fel.

— Kitől kapta?

— Egy leánytól.

— Eldobhatom?

— Nem.

— Akkor még most is szereti?

— Nem . . . az a lány meghalt, tiz éve is van már, hogy eltemették.

— Igazán?

— Becsületszavamra, eltemették.

A virág visszakerült a biblia lapjai közé: a rózsaszál megmenekült.

És jó is volt ez így, mert nemsokára elő kellett keresnem. Keserűen, szivetrontó érzések között ültem odahaza. Az este feketesége komo-

ran terjengett a nagy szobában, ahová elvonultam, a férfi örökre vigasztalhatlan fájdalmával, hogy az asszonyok közül a legjobbak is csak ritkán vagy sohasem értik meg szívünket. Megint a bibliához nyultam, a homályos ablak előtt kitapintottam és megszagoltam a rózsaszálat.

— Ez az egyetlen, ami hűséges hozzám, — gondoltam és tisztán éreztem a régen elmúlt bánatos arc rózsailatát.

*

És most nemrégiben ott jártam abban a városban, amelyben Helén lakott, ahová olyan vágyva vágyódtam egyszer. A kötelesség szólított az idegen helyre, de azért pillanatra se tudtam feledni a bánatosarcu emlékét. Az aszfaltot is gyengédebb szemmel néztem, mert arra gondoltam, hogy lába taposta egykor a járdát, a rideg házakat szebbnek láttam, mert hiszen bánatos szemei ezeket is visszatükrözték valaha. És amikor ilyen elmélkedések között sétálgattam, egyszerre csak a földbe gyökerezett a lábam: Helén jött velem szemben. Elsuhant mellettem, eltűnt a járókelők között. Hideg hullám csapott át a szívemen.

— Szent isten . . . — gondoltam, de aztán megnyugtattam magamat — csak valami furcsa hasonlatosság. Történnek ilyenek, hiszen itt lakik a családja, lehet, hogy a huga vagy a nénje volt. Az egész csak onnan van, hogy tulságosan sokat gondoltam rá az utóbbi napokban.

Két nap múlva felfedezett egy ismerősöm és meghívott magához.

A szalonban, ahová fáradtan és unottan lép-

tem be az idegenek közé, ismét átcsapott a dermesztő hullám a szivemen: a Helén képmása ott állott a sarokban. Bemutatkoztam szép sorjában és utoljára a sarokban álló asszonyhoz léptem. A nevemet suttogtam. Az asszony, akinek bánatos tekintete megremegtette a szivemet, csodálkozva nézett reám. Szomoru arcán halvány pirosság futott át.

— Maga . . . — szólt szeliden és már halálos biztonsággal éreztem, hogy Helén nem halt meg, — hát maga él . . .

Szomoruan hajtottam meg a fejemet:

— Fájdalom, igen.

— Nekem . . . azt mondták, hogy meghalt . . ., mikor olyan nagy beteg volt . . ., akkor ősszel. Irni akartam az édesanyjának . . .

— Én meg tavasszal, akkor tavasszal azt hallottam, hogy nagyon beteg volt, hogy meg is halt talán . . .

Lopva egymásra tekintettünk, pár pillanatig hallgatva álltunk. Mindketten egyet éreztünk, azt, hogy milyen ostoba, alávaló és nyomorult az a földi szerencsejáték, hogy százszor jobb lett volna, ha elmarad ez a találkozó.

A némaságot Helén szakította meg:

— Nem haltam meg — mondta vontatottan — elvittek messze . . . és meggyógyultam, egészen egészséges vagyok. És férjhez mentem, két kis fiam is van . . .

Felpattintott egy kis medáliont: két harsogóan egészséges, pufok gyerekarca bámészkodott reám. Aztán bágyadtan, bánatosan, szivszorongató hangon folytatta egy erős, hatalmas ember felé mutatva:

— És az ott a férjem . . . már nyolc esztendeje.

Megint csak némán álltunk és nemsokára el kellett válnunk egymástól.

Nem is kerestem a társaságát, hamar otthagytam az egész társaságot.

Leverve és keserű szívvél tértem haza. A hotelben elővettem a bibliát, odapergettem a lapokat a rózsaszálíig. Két ujjam közé csiptettem a szárát és megszagoltam: száraz, fakó és szenvtelen szagot éreztem; nyoma sem volt a bánatos arc halk rózsailleségének. A keserűség a torkomig szállott.

— Hát ez is? — gondoltam magamban és a szőnyegre ejtettem a virágot.

Másnap reggel hideg szívvél, szemrebbenés nélkül néztem, mint hajol le a szobalány és mint gyüri össze a markában gépies mozdulattal a rózsaszálat.

Országos Széchényi Könyvtár

A mostohánk.

— Elmondja egy vidéki fiatalember. —

Családi ünnepély volt a házunknál, mikor a mostohánkat először láttam. Talán az apám névnapjára készülödtünk, mikor halkan kopogott valaki a nagy ebédlő ajtaján és nyomban utána belépett egy szikár öregasszony talpig fekete selyemruhában. Egyedül állottam a felterített asztal előtt és néma áhitattal csodáltam az érintetlen gyümölcstornyokat, az édességekből és tortaszeletekből rakott várat, amelyek ragyogó üvegtálakon koronázták mindazt, ami a fehér abroszon csillogott. A forró levegőjű szalonból, a felnőttek és vidám rokonok zajos társaságából menekültem a tisztalevegőjű szobába. Éppen azon tűnődtem, hogy miért raktak ma mindenki elé három-négy poharat, halványzöld színűt, kristályt és papírvékonyágut, mikor megállott a szoba tulsó végében az idegen asszony. Szurós szemeit reám függesztette, aztán közelebb jött és fekete cérnakeztyűbe bujtatott kezeivel megsimogatta a hajamat.

— Én vagyok a nagymama! — mondta és a hangja olyan szárazon, szigoruan hangzott, hogy szinte megijedtem tőle.

Odahaza sohasem hallottam ilyen emelt, kemény hangot. Halkszavu és csendes ember volt az apám és anyám hangjaiban melegség, rejtett

szomorúság muzsikált, ami megsimogatta és megbékítette mindig az embert.

— Óh — mondtam, hogy felriadtam az asztal-diszek felett való ábrándozásból — odabent már biztosan várják a...

Nem tudtam befejezni a mondatot, nem tudtam nagymamának szólni. Meghajoltam előtte, kinyitottam az ajtót és mutattam merre van a szalon. A közbeeső, gyéren világított szobán már nem mertem átkísérni, olyan rejtélyes volt fekete alakja. Kinyitotta a szalon ajtaját és az anyám finom alakjával találta magát szemben. Láttam, amint meglepődötten léptek vissza mind a ketten, aztán lehajolt az édesanyám és kezét csókolt neki:

— Mégis eljött hát kedves... ennyit hallottam még, mert közben becsukódott az ajtó. Észrevettem mindjárt, hogy csend lett a szalonban, még a kövér Józsi bátyám kacagása is elnémult egy percre.

Most láttam először az öregasszonyt és nekem mégis régi ismerősöm volt. Vacsora után és vendégségeknél, amikor már csak a bőr maradt az asztalon, sokszor hallottam beszélgetni róla. Hideg szavakkal, néha pedig mosolyogva idézték fel az emlékét. Az anyám csak úgy emlegette, mint a mostohánkat és az apám egyszerűen Borának nevezte. Álmos voltam már ilyenkor rendszerint, de az ismeretlen asszonyról szóló dolgokat mindig figyelemmel hallgattam. Ősztől tavaszig azután kivilágosodott előttem a mostohánk egész története egy hosszú télen, amikor ugyszólván minden este beszélgettek róla. Ott kezdődött a história, hogy meg-

halt a nagyanyám és árván maradt apró gyermekekkel az édesanyám apja. Akkoriban sohasem tudhattam meg, hogy miként történt ez a gyászos eset, de emlékszem, hogy mindig könnyezve szóltak róla és ilyenkor aludni küldtek, gyöngéden eltávolítottak a szobából. A fényképét, egy sárgult papirosra mégis megmutatták. Báli ruhában volt, karcsu és finom alakján fehér selyem omlott alá.

— Ez itt a nagymama, — mondta az édesanyám — látod milyen szép volt...

Utóbb megtudtam, hogy miért nem ismerhettem meg sohasem fehér hajjal, megrokknva és szeliden ezt a szomorú, büszke fiatalasszonyt. Gyász és tragédia közben vált meg a nagyapámtól. Feketés-kék orvosságosüvegből ivott valamit és bucsuzás nélkül hagyott el mindenkit. Kiért és miért történt a dolog, azt sohasem tudtuk meg. Még az édesanyám sem hallott erről egy szót se. Ő maga nem árult el semmit a titkából, a nagyapám pedig könnyek nélkül, összeszorított ajakkal tűrte a fájdalmak ostorait. Hallgatag, magabazárkózott ember volt és nem tudott felmelegedni. Ezt egy kicsit tulságosan polgáriasnak és alantjáró dolognak tartotta. Többé hallani sem akart asszonyról, de a rokonok eljöttek és az elhagyatott gyermekekre mutattak:

— Nézd, ezek szegények árvák és gondozni kell őket. Tegnap összetörték a nagy tükröt, egy héttel ezelőtt tüzet raktak a szoba közepén.

Bizonyos Gina néni, akit sohasem láthattam meg, nyomós érvekkel szolgált:

— Fésületlenek és Klotildon piszkos inget láttam a multkor.

Ez az érv hatott. A nagyapám, aki eddig némán rázta a fejét, elgondolkozott. Igazat adott a rokonoknak és egy hónap múlva elvette a *mostohánkat*. A hagyományokkal szakított, mert a mostohánk polgárleány volt, nem is fiatal és ami a legjobban megdöbbenette a családunkat, az apján és anyján kívül nem tudott őseket felmutatni:

— Most már nincs szükségünk ősekre — mondta keserűen a rosszaló megjegyzésekre — a másodszor is vőlegény nagyapám. A gyermekek anya nélkül nem növekedhetnek. Olyasvalaki kell nekem, aki megfésüli mosdatja őket. Ami régen volt, annak már ugyis vége van...

A mostohánk pedig ellenségesen lépett be a rideg, felfordult házba. Sokszor hallottam, hogy mosolygott és kicsinylőleg legyintett a kezével, mikor meglátta a falon lógó cimereket. A nagyapám cimere előtt pedig kellemetlen megjegyzéssel állott meg:

— Hibás ez a rajz, hét ága van a koronának!

A rokonok megbotránkozva méregették végig hideg pillantásokkal:

— Nincs hiba abban. Aki rajzoltatta és aki kapta, megérdemelte mind a hét ágát!

Ilyen leintések alakjában tudott meg egymást a családunk régebbi históriájáról. De a kellemetlen véleménye megmaradt továbbra is az ősekről:

— Titulus ohne vitulus — mondogatta és ezzel a kijelentéssel elriasztotta a rokonokat, akik büszkék voltak a leáldozott dicsőségre és hittek, reménykedtek abban, hogy feltámad még egyszer a nemzetségünk napja.

A gyermekek, az édesanyám és a testvérei sohasem szerették meg. Mosolyogtak a hála mögött és csak a nagyapám előtt adták meg neki a kellő tiszteletet. A továbbiakból csak annyit tudtam meg, hogy egy homályos estén magához kérte a gyermekeket a nagyapám, aki ekkor már régóta betegén feküdt. Szólni nem tudott, de tört szemeit a cimerek alatt álldogáló almáriomra vetette és odamutogatott a kezével is. Akkor éjszaka meghalt és másnap elvitték a gyermekeket szegény, de melegebb szívű rokonok. A rejtélyes almáriom kincseit nem vehették magukhoz többé sohasem. Később hallottam emlegetni, hogy a temetés után hiába kerestek bizonyos családi ezüstöket és irományokat. Hogy hová tűntek ezek, azt nem igen tudták meg, mert a mostohánk elutazott távolra, előttünk teljesen ismeretlen rokonok házához. Azóta nem is látták és csak az emlékezetes családi ünnepélyen jelent meg először minálunk. Az apám is akkor ismerte meg. Karonfogva, elsőnek vezette be az ebédlőbe, ahol én tünődtem mindezenen. Ami legelőbb feltűnt rajta, egy zöldköves, hatalmas pecsétgyűrű volt. Eddig csak az apám kezén láttam hasonló ékszert. Amikor meglátott, felém fordult és kedveskedő hangon mondta:

— Ez a fiu olyan, mint egy kis gróf. Nézzétek a száját, a fehér arcszínét és az orrát. Ahogy meghajolt előttem, az igazán nagyszerű volt. Nyugodt és előkelő, mint a nagyapja. A maróthi és nagykompolti ágból való, mert szőke és kékszemű. Ha jól emlékszem, a testörkapitány szépapátok volt ilyen...

A vendégek, nagyrészt az új korszak emberei mosolyogtak a háta mögött, az apám pedig, jól emlékszem, ezt mondta:

— Neki ugyancsak dolgozni kell, a grófi külsőre egy csöppnyi szüksége sincs. Az csak gazdag uraknak való, neki pedig sohasem lesz ezer hold földje...

— Ki tudja... ki tudja — motyogta az öregasszony és feketeruhás alakjával rámborult. Megcsókolt és én úgy éreztem, hogy penészszag, dohos illat árad az egész lényéből.

Az asztalfőre ültették, szeretettel és melegséggel környezték, bár a lejjebb üldögélők, főleg a fiatalok sokszor mosolyogtak rajta és megjegyzéseket tettek:

— Nézzétek, — mutogatott feléje egy fiatalember, akinek szigoruan felfésült haja volt — a nagyapa gyűrűjét hordja az ujján. Pecsétesgyűrű egy öregasszony kezén...

Csettintett a nyelvével, aztán még gonoszabban folytatta:

— Hát itt a gyűrű, amit a nagyapa fényképén láttunk. Persze nekünk egy fél pecsétnyomó sem maradt emlékebe... Ez a gyűrű is jobban illene az én kezemre.

Két fiatal leány ült mellette. Ezek is rokonok voltak és pedig a nagyon szegények közül:

— Hát az teljesen igaz, — helyeseltek jobbról-balról — még a ruhája is a nagyanyánké volt. Ez az a báli ruha, csak feketére van festve. Ma már nincs ilyen szövet... ez örökké eltart.

Tovább beszélgettek és hallottam, amint mondogatták, hogy úgy látszik, már egészen meg-

bolondult ez a vénasszony, meg, hogy mániája van. Az asztalfőről pedig szelid pillantásokat küldözgetett felém, a mostohánk. Bizonyára szeretetteljes akart hozzám lenni, mert integetett a fejével, mosolygott is, de én mégis idegenül néztem reá és szinte féltem a villogó szemeitől, a keskeny, vértelen ajkaitól.

Vacsora után kérdezte meg csak, hogy milyen névre kereszteltek. Megmondtam komolyan, udvariasan és fejet hajtottam előtte.

— Nem szép név, — fordult az apámhoz — egy kicsit közönséges. Ádámnak kellett volna keresztelni. A testőrkapitányt is Ádámnak hívták.

Másnap vagy harmadnap elutazott. Az édesanyám elkísérte és mert azt kívánta, hogy én is vele legyek az uton, magukkal vittek. Nem felejttem el sohasem ezt az utat. Először ültem vonaton és a mostohánk az ölébe vett. Sovány ujjait összekulcsolta a mellemen, ahogyan magához szorított. Előbb a zöldköves gyűrűt és a fehér kezén kipuffogó kék ereket nézegettem. Aztán kitekintettem az ablakon. Nyári napsütésben buzaföldek szaladtak versenyt a telegráf-oszlopokkal. A sárga táblákat pipacsok tarkították és távolról szelid falvak kélettek felénk.

— Nézd, nézd Ádámka, — suttogta izgatottan — ez mind a miénk igazság szerint. A Karády grófok árulással jutottak a földekhez.

Az anyám szeliden, szomoruan tekintett reája. A mostohánk most már határozottan beszélt, mint aki igazolni akarja magát:

— Hiába kételkedik fiam. Irás van róla, hogy jogtalanul konfiskálták el a maróthi vagyont. Pereskedtek miatta eleget később a szépapáink

és még megvannak az irások. Ez még nem elveszett dolog... Most még alszik, de nem fog sokáig aludni.

Új tájak jöttek. Új helységnevek és városkák neveit kiabálták az ablak alatt az állomásokon. Átzakatolt a vonat egy széles folyó vashidján és ekkor a déli napfényben egy távoli kastély ablakai csillantak meg. A mostohánk megélénkült:

— Nézzétek! A Zirczy grófok kastélya. Olyan cifra, mint valami falusi templom. A szépanyjuk a maróthi és kompolti ágból való volt. Ez a föld is rabolt föld. A testőrkapitánytól csalták ki. Ádám ur itt szeretett legjobban pihenni, ha Bécsben megunta. Ádámka — fordult hirtelen felém — ez lett volna a te hitbizományod.

Nem igen figyeltem akkor ezekre a dolgokra. Az édesanyám áthajolt hozzám, megsimogatta, rendezgette a hajamat és kifelé mutatott:

— Ni, hogy futnak a telegráfoszlopok!

Egy idegen, nagy városban elbucsuztunk a mostohánktól. A zajongó, zürzavaros állomáson szorosan magához ölelt, még egyszer megcsókolt az öregasszony, mielőtt elváltunk tőle.

— Ádámka... Ádámka — sugta a fülembe — légy okos, szép fiu. Viseld magad jól. Ha szót fogadsz, neked adom majd ezt a gyűrűt, a testőrkapitányé volt.

Hazafelé hosszasan beszélgettem az édesanyámmal. Amig szemben ültem vele a vonaton, nem vette le rólam a szomorú, nagy szeméit. Felelgetett a kérdéseimre komolyan és kimerítően, mintha felnőttel beszélgetne és utóbb kérdés nélkül is mesélgetett már. Amint így hall-

gattam a hangját, két szó jutott az eszembe, amit az iskolában sokszor kimondtak már előttem. „Anyai szeretet” hajtogattam magamban és átkusztam a tulsó oldalra. Az édesanyám megölelt. Éreztem, hogy milyen más ez az ölelés, mint a mostohánké. És ekkor hirtelen a fülemhez hajolt anyám:

— Lajoskám, — mondta — a nagymama tréfált, nem igaz, amit beszélt. Csak tréfált, az öreg nénik szeretnek tréfálni a kisfiukkal.

A hangján éreztem a gyermekek csalhatatlanságával, hogy most nem mond igazat, valamit fedni akar, takargat előttem az édesanyám.

*

Egy-két esztendő mult el felettünk és ez alatt az idő alatt még több furcsaságot hallottam a mostohánkról. Négyives leveleket küldözgetett az édesanyámnak és nagy árkuspapírokat, amelyekre családfákat rajzolt öklömnyi levelekkel. Néha mosolyogtak rajta, de legtöbbször a fejüket csóválták a szüleim. Az apám egyszer az asztalra csapott az öklével:

— Egészen belelovalta magát. Már pereket akar indítani... Egy ilyen polgári származású asszony, egy Burger Bora, egy beamternek a leánya...

Utóbb jött egy levél, amelyben tiltakozott az ellen, hogy engem papnak adjanak. Azt írta, hogy szükség van reám, mert a pereket folytatni kell, akár harminc évig is, de most már nem lehet feladni a harcot. Féfira van szükség, hogy még egyszer feltámadhasson a régi, nagy vagyon, amelyet eloroztak tőlünk. Másnap, hogy ez a levél megérkezett, az ujságok is irtak a perek-

ről, amelyeket a Karádyak és a Zirczyek ellen indított egy öregasszony. Ebéd után fenhangon olvasták fel vagy három-négyféle lapból a hirt és apám haragosan tette le az ujságokat:

— Még minket is belekevert ebbe az ostobaságba... még ezt a gyermeket is.

A levelek most már még sűrűbben érkeztek tőle. Sokszor hivatkozott reám és egyszer értesítette az édesanyámat, hogy Pozsonyba költözik bizonyos vashámor ügyében. Ezt az egyet még az életében vissza akarja szerezni, hogy nekem adhassa. Pozsonyból már panaszkodó írások is jöttek. Szeretne látni engem, mert bátorságra és védelemre van szüksége. A Karádyak és Zirczyek üldözik, vesztét akarják. Veszedelmek között áll, már kávét sem mer inni, mert fél, hogy ciankálit kevernek bele. Két asszony ment a multkor a háta mögött a piacon. Az egyik azt mondta:

— Ez a mi hóhérunk! Ez akarja elperelni a lábunk alól a kis földecsikét. Nem elég neki a Karádyak földje, meg a Zirczyeké... a mienkre fáj a foga...

A mi engedelmmünkkel tehát lemond arról, hogy a csallóközi zsellérek ellen továbbra is folytassa a peres viszálykodást. Ez csak átkot hozna, de ha én kívánom, a per folytatódni fog, mert irások és okmányok bizonyítanak mellettünk. A következő levél csupa panasszal volt tele. Hivott bennünket, könyörgött az apámnak, hogy küldjön el hozzá. Megtört és beteg, utoljára akar látni, és ha nem jövök, elvész a vashámor örökre.

Az édesanyám szive megesett rajta. Az ő

kérésére, vakáció elején elbocsátott az apám és ketten utaztunk a vonaton ismét. A karom az anyám karjába fűztem és boldog voltam, hogy melléje simulva nézhettem a repülő tájakat. Az uton oktatott:

— Fiacskám, — mondta — te már okos, nagy fiu vagy. Légy udvarias a nagymamával szemben. Felelj neki, engedelmeskedj neki, szegény, nagyon szeret téged!

Az állomásról nyomban a mostohánkhoz hajtattunk. Öreg, földszintes, sárga ház előtt állott meg a kocsi. Ráncosképű, pupos cseléd ült a kapukövön. Az orrát nagy, kockás zsebkendőbe rejtette, a szemei könnyeztek. A kérdésünkre nem felelt, csak hátramutatott, az udvar felé, ahol ajtó volt éppen a kapuval szemben. Végigmentünk az udvaron. Juniusi, buja füvek nőttek a kövek között, az édesanyám a kezemnél fogva vezetett. Sötét, kis szobába léptünk. Innen egy másodikba. Kopogtunk, de nem felelt senki. Anyám széthuzta a függönyöket és ekkor a délutáni napsütés teljes világosságában láttuk a bus szobát. A mostohánk az ágyában feküdt felöltözve. Sovány karjait összefonta görcsösen a mellén, a reklije alól a papírok, okmányok széle kandikált ki. Az anyám közelebb lépett hozzá, feléje hajolt.

— Szegény nagymama, — mondta könnyezve és eltakarta a szememet — ne nézz arrafelé fiacskám.

Másnap megjött az apám is. A vendéglőben az ebéd felett elgondolkozott.

— A sirba vitték azok az átkozott papírok — mondta és megszorította az anyám kezét. —

Milyen jó, hogy nem ti kutattátok át az almáriomot.

A papirosokat nem is vettük el a mostohánktól, eltemettük az almáriom kincsével és a zöldkőves gyűrűvel a nagypapa feleségét, született Burger Deborát, egy beamternek a leányát.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Józi bátyánk.

A mi kis városunkban tíz esztendeje nem volt olyan botrányos eset, mint a Józi bátyánk halála. Illetve mégis történt egyszer valami, amiről többet beszélgettek és vitatkoztak egymásközt az urikaszinó tagjai. Ez akkor volt, amikor a kövér bérlőné egyszerre szökött meg a leányával azon a vonaton, amelyen véletlenül két huszártiszt is távozott a helységről. De ezek a hölgyek visszajöttek és kimagyarázták a dolgot, hogy hiszen csak tévedés volt az egész és a múlt télen már beválasztották őket a kaszinóból hölgybizottságába. Józi bátyánk azonban igen-igen rosszul rendezte az egész esetet. Ő is elutazott, de többé nem fog végigsétálni az öreg akácfák alatt, a szürke kockaköveken. Lehunyta a vizenyős kék szemeit anélkül, hogy egy szót tudott volna ejteni a maga védelmére és már nem lesz senki barátja a porban játszadozó gyermekeknek. Téli időben nem fog elnőkölni komoly arccal az ingyentejet és kenyeret osztogató egyesület ülésén, mert a szűk és magas gallér dacára is lehanyatlott a feje. És milyen helyen hanyatlott le. Olyan nehéz azt kimondani, hogy Józi bátyánk egy mulatóhelyen, egy családos, háromgyermekes apához semmiféleképpen sem stilszerű lokalitásban ejtette utolsó szavait, a két

vizenyőskék, jóságos szemét pedig festett leányok fogták le. Az esetről különben a patikus tudott legelőször. A gyógyszerár lépcsőjén, a legelső fokon álldogált és onnan beszélt a főbíró urék joggyakornokához.

— Hát, kérem, ne csodálkozzék. Vannak ilyen esetek. Egész életében tiszteltük és szerettük és most rutul becsapott.

— Valami orfeumban történt? — érdeklődött a gyakornok ur.

— Ott, ott, orfeumban. De nem az előadás alatt, hanem hajnalban, egy szeparé félhomályos zugában...

— Hát ez szomorú. Hát ez sajnálatos botrány.

— Persze, hogy botrány. Legalább valami tisztességes vendéglőben ivott volna. De egy orfeumban, egy szeparében... Képzelje el az özvegy fájdalmát és szégyenét. Uram, mondhatom önnek, mindig csalódunk a barátainkban.

Még sokáig beszélgetett a gyógyszerész ur a joggyakornok urral, de nem igen figyeltem rájuk. Nem is hallgathattam a beszédjüket, mert én tudom, hogy jutott el szegény, nemesszívű Józsi bátyánk a szégyenteljes halálba. Hogy megértsék a dolgot, hát ott kell kezdeni, hogy Józsi bátyánk az adóhivatal vezetője a városunkban. Nem voltak rokonai a polgárság között, de azért mindenki jogot formált ahhoz, hogy Józsi bátyánknak nevezze. Mert az ő szeretete és jósága olyan volt, mint a mesebeli rétestészta. Nyult-nyult és ha akármennyien vették igénybe, jutott is, maradt is belőle mindenki számára. És aztán ő volt a legnagyobb

szerübb, a legpontosabb hivatalnok is. Gyöngybetűivel teleszántotta az aktákat, a számokban sohasem tévedett és a szegények számára, akik igazán nem tudtak fizetni, mindig kijárta a haladékokat a pénzügyigazgatóságnál adófizetések vagy exekválások idején. Ezt csinálta teljes huszonégy esztendőn át és arról is híres volt, hogy ez alatt az idő alatt nem vette ki egyszer sem a szabadságát.

— Minek, kedves uraim — mondogatta a patika előtt — minek menjek én el ebből a városból akárcsak egy napra is. Minek hagyjam abba a munkámat, hogy egy hónap múlva kétszer annyit legyek kénytelen dolgozni? Ez nekem nem vásár. És talán fürdőbe menjek? Mi a fenének? Ki főz nekem olyan ebédet a tenger partján, vagy a nagy bolond hegyek között, mint a feleségem, vagy a nagyobbik leányom.

Ezek előtt a bölcs érvek előtt meghajolt mindenki. Csak a Józsi bátyánk szervezete emelt némi kitogást ellenük: igaz, hogy csak huszonégy év elteltével. Az idén nyáron lett volna huszonöt esztendeje annak, hogy Józsi bátyánk egyfolytában munkálkodik az állam javára. De jubileumból vagy ilyesmiből nem igen lett semmi sem. Az öreg ur tavasszal szédülni kezdett, ha lépcsőkön járt, elakadt a lélegzete és minduntalan a melléhez kapkodott. A községi orvos elhívatta a járásorvost, aki viszont a megyei főorvost ajánlotta, mint csalhatatlan tudóst. A receptet persze a patikába vitték, ahol aznap délben sokan kérdezősködtek. A gyógyszerész ur a két ujja közé csiptette az összehajtott papirlapot és ezt mondta:

— Tisztelt uraim, a diszkréció, a hivatalos titoktartás . . . Csak annyit árulhatok el, hogy szivbaj . . . és pedig erős szivbaj . . . mert, hogy szakkifejezésekkel éljek, itt elég sok centigrammata digitalisról van szó, meg aztán izé . . . egyéb gyógyanyagok is szerepelnek.

Napokig érdeklődtek szegény Józsi bátyánknál az aggódó polgárok, míg végre megjött a rendelet a pénzügyigazgatóságtól, hogy a régi, érdemes munkásnak szabadságra kell mennie, mert a télen szükség lesz az egészségére, az erejére.

— Kidobnak, — mondta mosolyogva Józsi bátyánk, — bizonyosan arra megy ki a dolog. Pedig ezt a huszonötödik esztendőt szerettem volna még munkával tölteni.

Valósággal kényszeríteni kellett arra, hogy rászánja magát az utra. Az idei majálist még ő akarta rendezni.

— Látjátok, ez is a huszonötödik lenne. Huszonnégyszer rendeztem már majálist. Azt hiszem, ez lenne a legsikerültebb: összekötném világpostával és kabaréval.

Az ifjuság vezérei azonban megnyugtatták, hogy addig szó sem lehet majálistól, amíg ő haza nem jön.

— De hát akkor júniusban rendezünk majálist? — kérdezte akadékoskodva.

— Nem baj az, rendezünk juniálist.

Mikor minden érvét lehurrogták, akkor végre mégis csak kijelentette, hogy jól van, megadja magát és felutazik hazánk fővárosába bizonyos szénsavas fürdők és egyéb kurák érdekében. Elhatározta, hogy megvállik egypár hétre csa-

ládjától, elhagyja egy kicsit az akácos korzót és a drága, az egyetlen poros, alföldi városkát. Amíg az előkészületek tartottak, nem vett észre semmit sem az ismerősei viselkedésén. De mikor a bucsuzkodásra került a sor, valami nagyon furcsa sejtelem kezdte bántani. Az irodafőnök meghajolt előtte és könyezett:

— Józsi bátyánk, — mondta, — hivatalunk jószágos atyja! Bár meggyógyulna, bár mihamarább látnánk...

A felesége zokogott és görcsösen ölelgette, mint az anya a csatába készülő gyermekét:

— Józsikám... Józsikám...

Ennyit tudott csak mondani és körös-körül a gyerekek, az ismerősök csüggedten, fájdalmas tekintettel néztek reája.

— A viszontlátásra. A mihamarabbi viszontlátásra, — mondogatták neki a barátai.

Vajszivét keményen markolázta a keserűség, de visszafojtott mindenféle érzékenykedést. Mosolygott a vicinális ablakából a perronon álló ismerős arcok felé. A kendőjét lengette mosolygósan, belül pedig olyasvalamit sugartott neki a keserűségek ördöge, hogy:

— Téged most bucsuztatnak, öregem. Te még életedben megérted azt, hogy szépen elzengedezték fölötted a bucsuigéket...

Zabvetések, zöld buzatáblák között szorgalmasan kocogott a jámbor kis vonat és Józsi bátyánk még mindig ott állott az ablaknál. Ott állott és nem mozdult el, amíg el nem tűnt a mi kis városunk kedves képe a szeme elől. Akkor leült és olvasni kezdett. De csodálatosképpen egy mondat értelmét sem tudta össze-

kaparni a széthuzó szavakból. Kibámult hát az ablakon és nézte a futó telegráfoszlopokat, a kék eget.

Pesten nagyon, nagyon árvának érezte magát. Elsősorban is ez a város kegyetlenül megváltozott, mióta ő utoljára rőtta végig az utcáit. Elszorult a szive, a lélegzete, megakadt, mikor a füstös levegőjü utcák nagy forgatagába belekeveredett a kocsija. A szálloda liftjében szédült, mikor felfelé haladtak, azt hitte, hogy zuhannak és csaknem felkiáltott a rémülettől. A szobájában, a harmadik emeleten egyre hallgatta az éjszakában vágató kocsik zörejét és minden öt percben arra riadt fel, hogy földrengés ingatja az ágyát és ő nagy ivben bukik, kifordul az egész falrészszel együtt a nagy magasságból az utca kövezetére.

Reggel mégis másképen érezte magát. Hűvös volt. Az utcán locsoltak éppen. Kávéházba tért és bizonyos dacos elszántsággal rendelt szilvóriumot. Aztán drágább szivart kért. Megállapította, hogy most legalább egy koronával többet költ, mint rendesen, de azért ez most nem bántotta. Délben felment a tanárhoz, megfürdött szénsavas vízben és felfrissülve lépett ki az utcára. Délután a ligetben sétált, este jobb étvággal evett és éjszaka valamivel nyugodtabban aludt. Hazulról megkérdezték tőle, hogy érzi magát és ő csak egy szót sürgönyözött vissza :

— Fejedelmileg !

Ez így tartott egypár napig. Egyszer aztán egy szerdai napon elhatározta szegény Józsi bátyánk, hogy este kimarad egy kicsit. Egy

óraig, vagy csak éppen éjfélig. Délután hazament, sevrócipőt és fekete ruhát öltött magára. Kényelmes Wekerle-gallérjához esarpnyakkendőt, szép, fehér selyemből valót, kapcsolt a nyakára. A gömbölyű kezelőibe fehér csontgombokat rakott és cérna keztyűs kezébe elefántcsontvégű ébenfapálcikát szorított. Így felkészülve, megindult a villanyvilágos esti utcán. Egy kicsit nézte a hölgyeket, aztán megvacsorázott egy szerény korcsmában. Vacsora után kocsiba ült és azt mondta bizalmaskodva a fiákeresnek:

— Valami jó helyre, öregem...

A kocsis háromszor megkerülte vele a várost és végül is letette egy ragyogó kert fehér kapuja előtt. Egy kicsit megbánta a vállalkozását, mikor a belépődíjat le kellett fizetnie.

— A Béla két év óta nyaggat egy bogár-gyűjteményért, — gondolta, míg leszurta a koronákat, — és most én kidobom azt a pénzt.

El volt keseredve és olyasvalamit mormolt magában, hogy ha már a becstelenség terére lépett, akkor ugyis mindegy. Ezt már végig kell csinálni. Leült hát és végignézte a műsort. A kuplékat nem értette meg, mert szerinte a kómikus urak nagyon is hadartak, a meztelenségek egy kicsit fellázították a lelkiismeretét, de az angol bohócokon harsogva kacagott. Sokszor körülnézett, hogy nem lát-e ismerőst és ilyenkor mindig gyorsan kezdett dobogni a szive:

— Ó, ha az asszony ezt meglátná?

Előadás után átvonult a közönség egyik részével egy külön terembe. Leült egy szerény asztal mellé és három deci bort kért. Ezért azután

megmosolyogták a mi kedves, szegény Józsi bátyánkat.

— Nincsen, kérem alásan, csak butélia vagy pezsgő...

— Na, — mondta sajgó szívvvel, de dacosan Józsi bátyánk, — hozzon pezsgőt.

Leányok ültek melléje és ő megkínálta őket.

— Tessék, kisasszonyok, pezsgőt parancsolni.

Azok ittak biztatás nélkül is. Józsi bátyánk aggódva nézte, hogy nyelik a jeges italt és megkockáztatta a megjegyzést:

— Talán meg fog ártani.

— Apukám ne féljen attól — kacagtak a leányok és tovább ittak.

Új üvegek kerültek az asztalra és Józsi bátyánk borusan gondolt arra, hogy az ital árából kifutná az asszony régen óhajtott új konyhaberendezésének az ára. Valaki azt indítványozta, hogy menjenek a szeparéba és szegény Józsi bátyánkat karonfogva vezették az egyik függönyös fülkébe. A leányok énekelni kezdtek, a cigány betévedt és Józsi bátyánk lebegni érezte magát erre a valcerre:

Olthatlan lángok hevitenek,
Rózsás hullámok fűrösztlenek...

Közben arra gondolt, amig maga is énekelt, hogy juniusban mégis csak megrendezi a mulatságot világpostával és kabaréval összekötve. Az egyik leány pezsgőt töltött a kerek kezelőjébe. Ezen egy kicsit felmérgelődött és megjegyezte:

— Neveletlenség! Tiszteletlenség egy öregebb emberrel szemben!...

A szive össze-vissza dobogott, de hamar elfelejtette a bosszuságot és felállott, beszélni akart:

— Méllen tisztelt vendégkoszoru, — zengte emelt hangon, pohárral a kezében, mint a névnapokon szokta. — Méllen tisztelt hölgyeim és uraim! A mai napon, midőn egybegyültünk, hogy örvendjünk...

Eddig jutott el. Itt megállott, elsápadt és egy kicsit megingott. Aztán hanyatesett és elterült a földön. Szegény Józsi bátyánknak festett arcú leányok fogták le a két vizenyős szemét. De ki is fogta volna le más, hiszen a szeparékba nem járnak jámbor családanyák.

Igy halt meg a mi szegény Józsi bátyánk. És a multkor a patika előtt, a nagy platánfa tövében ismét társaság verődött össze. Megint a szomorú esetről volt szó.

— Bizony, kérem, — mondta az állatorvos ur, — ez csakis botránynak nevezhető.

A gyógyszerész ur folytatta:

— Egy véleményen vagyunk. Mert, kérem, az az én feltevésem, hogy minden ember csinál valami görbe dolgot vagy gyerekkorában, vagy később, vagy a halála után. Szegény Józsi bátyánk, az Isten nyugosztalja, egész életében vigyázott magára és ime, tetszenek ismerni az esetet, a halála után kiderült, hogy ő sem volt makulátlan.

A tisztartó ur azt vélte, hogy nagyon keserű dolog az egész, míg a jegyző tartózkodás nélkül nyilatkozott.

— Azt mondom, uraim, ugyszólván erkölcs-

telen és megbotránkoztató... és ha a halál nem törülne el minden ellenségeskedést a szívekben... De nem is törülhet el mindent, mert az özvegy szégyene, uraim.

A fejüket csóválták valamennyien és én azt gondoltam, hogy a szegény Józsi bátyánk még sem botrányhős, nem elkárhozott ember. Csak úgy van biztosan a dolog, hogy a világ rossz-sága nem áll meg a mi kis városunk határá-nál, hanem itt van közöttünk az akácos korzón, a szürke kockaköveken, karonfogva sétál mind-nyájunkkal.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Valaki megbetegedett a családunkban. Nem emlékszem tisztán arra, hogy a nagyapám dült-e hirtelen ágynak vagy akkor történt a Gina nénénk halála, de azt tudom, hogy délben sürgöny jött azon a napon és nagy izgatottság támadt a házunkban. Voltaképen örültem ennek a hirtelen fejvesztettségnek, mert a ruhám csupa szurokpecsét lett az utcasarkon, ahol aszfaltot főztek, ami pedig akkor tudvalevőleg szenzációszámba ment. Az édesapámat hazahívták a hivatalból és még ebéd előtt elhatározta a családi tanács, hogy az édesanyám fog elutazni a beteghez. Ebéd alatt a fogások közben könnyezett néha az édesanyám és szomoruan tekintett rám: Országos Széchényi Könyvtár

— Hát erre a gyerekre ki fog vigyázni, míg oda leszek — kérdezte halkán, az apámhoz fordulva.

— Vidd el magaddal, az lesz a legjobb. Legálább nem rosszalkodik idehaza.

Ezt már hangosan és teljes szigorral mondta az édesapám. A szeme villogott és gyanusan tapadt a ruhámra. Hirtelen betűrtem a szalvétát a nyakamba s ezzel megmenekültem a veszedelemtől, amely a szurokpecsétek révén fenyegetett. Boldogan kanalaztam a levest és közben imádkoztam, hogy bár lenne már fél kettő, mert akkor indul a vonat a távoli városka felé, ahol

egy nagybeteg várakozik reánk. Nagynehezen elérkezett ez az idő, a piszkos ruhát levelettem minden veszedelem nélkül. Csak az édesanyám vette észre a pecsétet és mert nagyon szeretett, nem szólt egy szót sem, csak a fejét csóvalta szeliden.

Azon a vonalon át kellett szállni akkoriban, mert félúton egy kedves, döcögös vicinális szaladt az emberrel a városka felé. A vonatról fehér zsebkendőt lengettünk az édesapám felé, aki fekete körszakállt viselt abban az időben. Mielőtt elindult volna a kocsisor, odaszólt az édesanyámnak az ablakon keresztül:

— Margit, lelkem, vigyázzatok az átszállásnál. Keress jó kocsit, mert hosszú az út ezen a kávédarálón.

Bent a fürkében egyedül voltunk az édesanyámmal. Ahogy mostan visszaemlékszem, nem lehetett több huszonkilenc évesnél. Karcsu és magas alakja most is előttem van, amint megállott a kocsi ablakánál és csókot intett az apámnak. Aztán letette a kalapját, leültetett, elhelyezett és beszélgetni kezdett velem a szurok-kérdésről. A téma egyáltalában nem érdekelt, bár kinosnak sem volt mondható, mert tudtam, hogy édesapám távollétében nem érhet semmi-féle testi veszedelem. Tisztán emlékszem reá, hogy az egész dorgatórium alatt azon gondolkoztam, hogy miért olyan fiatal az én anyám, mikor például a szomszédunkban lakó főerdészné kövér, öregasszony, pedig a kisfia egy osztályal jár alább, mint én. Mégis valósággal megörültem, mikor a kis rozoga vasutra kellett átszállni.

— Itt legalább nem fognak leckéztetni — gondoltam és beszaladtam egy fülkébe, ahol már két ur üldögélt.

De az édesanyám visszahívott szigorú hangon, mert az idegen urak szivaroztak és tényleg nagyon rossz volt a levegő odabent.

— Nem zavarjuk a bácsikat — magyarázta, azután a kalauzhoz fordult — ugyan kedves kalauz ur, nem tudna egy nemdohányzót?

— A legutolsó fülkében — mondta a vasuti ember — ott tessék megpróbálni.

Elzarándokoltunk az utolsó kocsi utolsó fülkéjéig: ott tényleg volt hely elég. Csak egy ur ült az ablak melletti sarokban. Egy fiatalabb ember, aki éppen olyan körszakállt viselt, mint az édesapám. De a haja meg a szakáll a szőke volt. Mikor beléptünk, fel sem nézett, ujságok mögé temetkezve, intett a fejével, hogy tessék helyet foglalni, nekünk szabad itt leülni. Elhelyezkedtünk hát és az édesanyám maga mellé ültetett, a hajamat simogatta. Egypár percig tartott csak ez a nyugodt állapot, mert nem-sokára lecsusztam csendesén a pamlagról és az ablak nyitószerkezetét vizsgálgattam. Rövid tíz perc alatt minden érdekességét kifürkészttem a kocsinak: megfordítottam a párnákat az üres ülőkéken, kinyitottam a szellőztetőket, megkísértem a vészfék megbízhatóságát és megvizsgáltam a sarokban szégyenkező kályha korom-tartalmát. Mikor így kezdett unalmassá válni a helyzet, az idegen ur ujságjai iránt kezdtem érdeklődni. Kilestem, hogy láthat-e a pamlag jobboldalára és óvatosan kihúztam a csomóból egy képesujságot.

— Tedd le azt az ujságot fiacskám — hallottam üdén és finoman csengeni nyomban az édesanyám hangját — a bácsi megharagszik...

— Csak kölcsön vettem — hebegtem ijedten és már vissza is dobtam a lapot.

Az idegen ur leeresztette az arca elé tartott ujságot és mosolyogva nézett rám:

— Csak tessék barátocskám, akár az egész csomó.

Felnőtt urak sohasem mondták addig nekem, hogy barátocskám, hát nagyon meghatott a dolog. Nem tudtam levenni egy pillanatra sem a szememet az utitársunkról. Ilyenformán veheltem észre, hogy nagyon nézi az édesanyámat és egyszer csak félénken bólint a fejével.

— Margóka — mondta tompa hangon — bocsánat, nem tudom, nem tévedek-e?

Az édesanyám csodálkozva nézett reá, kicsit elpirult és összeráncolta a homlokát:

— Béla? — kérdezte — maga az Béla?

Az idegen meghajolt előtte és kezét csókolt neki mély tisztelettel.

Láttam, egészen jól emlékszem, hogy az édesanyám zavarban volt. És aztán, hogy a pirulását palástolja, az arcához kapta a csipkés, fehér zsebkendőjét.

— Ez a kis fiam — mutatott reám.

— Az első? — kérdezte a szőke ember és az ölébe ültetett.

— Az első — ismételte anyám — az egyetlen.

— Istenem — sóhajtott a idegen és a hajamat simogatta — hogy elmúlt az idő.

Intett a fejével az édesanyám, hogy bizony elmúlt. Közben az utunkról kezdtek beszélgetni. Az idegen egyszer megölelt közben és három

ezüstös cukrot nyomott a markomba. Ettől a pillanattól kezdve nagyon nagyra becsültem, bár addig is rokonszenveztem vele a szőkesége miatt. Az otthoni elnyomatások emlékei motoszkáltak az agyamban és némi titkos lázadozással arra gondoltam, hogy ezt jobban szeretném apámnak. Az utitársunk ugyanis nem beszélt szigorúan, sőt nagyon is kedvesen és lágy hangon mondta el, hogy utazik valahová délre, mert unatkozik idehaza.

— Bizony — mondta az édesanyám mosolyogva — akinek más dolga nincs, az csak szórakozik.

— Margó — felelte szemrehányóan a szőke ember — nem haragszik ugy-e, ha így szólitom.

Az anyám a fejét rázta.

— Lássa Margó — folytatta az utitárs — nem voltam mindig ilyen kedvetlen. Maga emlékezni fog rá biztosan . . .

— Emlékszem, mikor az asztal tetején táncolt a majálison — mosolygott szeliden édesanyám.

— Éppen nyolc éve, hogy nem találom a helyemet, vagy talán kilenc . . . Ha nem haragszik, még a dátumot is megmondhatom.

— Emlékszik még ?

— Augusztus huszadika.

Csend volt. A fehér zsebkendő megint oda-szállt az édesanyám szeme elé és az idegen kinézett az ablakon. Éppen érkezettnek láttam az időt, hogy én is résztvegyek a társalgásban:

— Augusztus huszadikán én nyolcéves leszek. Kapok egy kis kutyát: a papa megigérte.

A rokonszenves szőke ránézett az édesanyámra, mintha magyarázatokat kérne.

— Igen — mondta neki anyám — egy évvel

az esküvő után született. Pont augusztus huszadikán.

Közelebb ültek egymáshoz és most már nem igen törődtem velük. Az ujságokat teljhatalmulag a kezeim közé kaparintottam és képeket oroztam, egészoldalas illusztrációkat rejtettem a matrózbluzomba. Egyszer mégis odafigyeltem és bár nem tartottam érdekesnek a beszélgetésüket, jól emlékezem minden szavukra.

— A kertben ültek, az almafa alatt — mesélte az idegen — és én jöttem a Lacival . . .

— Igen, az urammal . . .

— Én mutattam be őt magának.

— Azt mondta, hogy a legjobb barátja, az osztálytársa.

— A kerti úton azt mondtam neki, hogy maga a menyasszonyom.

Az anyám most már sápadtan nézett a padlóra.

— Így volt, egészen így volt, de minek beszélünk. Most már ugyis . . .

Nem folytatta tovább, hanem reám nézett és közelebb vont magához.

— Nekem nem mindegy — felelte egészen halkán az utitársunk, — sohasem tudtam megérteni, később sem, pedig már kilenc éve gondolkozom rajta. Nem tudom, hogy történhetett.

— Azt nem lehet magyarázni — felelte anyám — és most már nem is szabad. Én sem tudtam akkor, hogy miért, de úgy kell lenni . . . Egyszer csak maga hátat fordított a házunknak, a városnak és elment. Mint ahogyan a regényhősök szoktak elmenni. Akkor aztán nem maradt itt más, csak Laci és aztán . . .

— Nem, nem így volt — mondta fájdalmas

hangon a körszakállas — ne haragudjon Margó, nem így volt. Ott kezdődött, hogy az az ember magát röviden Margitnak kezdte szólíthatni, pedig az egész ház Margónak ismerte. Mondtam is neki, hogy ne eredetieskedj, hívjad csak te is Margónak. Kemény és akaratos volt mindig és ezért is megmaradt a Margitnál.

Egészen elérzékenyedve folytatta. Borzasztó, csodálkoztam rajta, mert akkor láttam először, hogy felnőtt urak is tudnak könnyezni és ez olyan furcsa, nagyon ijesztő látvány.

— Igen — mondta és lehajtotta a fejét — Margitnak szólította. Pünkösdi napján, délután látogatóba mentem magukhoz. Két hét múlva lett volna az eljegyzésünk. Azt mondták, hogy a lugasban van. Lesétáltam és a gyepen haladtam egészen a lugasig. Maguk ott ültek . . . ne haragudjon, hiszen ugyanis mindegy már, csókolódtak és ölelték egymást. Megálltam, megfordultam és halottam a Laci hangját, amint suttogva mondta, hogy Margit.

— Ezért ment el? — kérdezte anyám — Istenem, mi erről nem tudtunk soha semmit sem.

Az idegen intett a kezével:

— Minek? Miért mondtam volna. Most már ugyanis mindegy . . .

Hosszasan beszélgettek, de aztán megint nem figyeltem jóideig. Közben felfedeztem egy számot a fülke oldalán. Tizenkétezerhatszázötvenkettő volt, most is emlékszem. Nagyon jól megtanultam később. Meg is kérdeztem, hogy mire való.

— Ez barátocskám a fülke száma — magyarázta az idegen — több ilyen számú fülke nincs.

— De hát minek az — kérdeztem tovább.

— Hogy össze ne tévesszék más fülkével. Aki ezt a számot tudja, az nem tévedhet.

Igy utaztunk alkonyatig. Akkor addig könyörögtem, míg kieresztettek a folyosóra. Két perc múlva visszatértem, mert sötét és félelmetes volt a hosszú folyosó. Amikor betekintettem a szélső kisablakon, láttam, hogy a körszakállas az édesanyám kezét csókolja. A rokonszenvem határozottan megerősödött vele szemben.

— Ez az ur szereti az édesanyámat, — gondoltam és reményeim támadtak, hogy a szelid ember újabb cukortömegeket csusztat majd a zsebembe.

Beléptem a fülkébe és az idegen ur nyomban a térdére vett.

— Csodálatos — mondta és a hangja remegett — ez a kis fiu egészen maga. Egy vonása sem hasonlít a Laciéhoz.

A cukoradományok nem maradtak el és valóssággal sajnálkoztam, mikor egyszer csak megnézte az óráját a körszakállas ember és ezt mondta:

— Még husz perc, most már öltözhetnek.

Feladta a kabátunkat, megkötötte a cipőm kigombolt szalagját, aztán leszedte a csomagjainkat.

Mikor ezzel készen volt, én már kint állottam a folyosón, az ajtónk előtt. Nem néztem hátra, mert azt kellett akkor nézni, hogyan szaladnak az apró lángok az öreg éjszakában. Mégis hallottam, amint mondta az utitársunk:

— Hát mégis vége?

— Mégis — válaszolta az édesanyám csöndesen.

— Margó, hát nem lehet másképp?

Nem hallottam feleletet, de az árnyék mutatta, hogy az anyám a fejét rázza.

— Mondja igaz szívére — hallottam az idegen hangját gyötrődni — mondja őszintén, boldog-e.

Az árnyék igent intett.

— Mire esküszik?

— A kisfiamra — felelte az édesanyám.

A szőke ember árnyéka lehajolt az anyám kezéhez.

Visszafordultam, mert a nevemet hallottam. Az utitársunk lehajolt hozzám és megcsókolt kétszer is. Egyszer az arcomon, másodszor a számon. A szakálla csiklandozott, de a szája nem volt kellemetlen szivarillatu, mint a többi felnőtteké.

A kisváros állomásán leszálltunk. A vonat sokáig állott és a perronon sétáltunk, amíg csak el nem ment. A folyosón kint állott az idegen ur és szivarozott.

A kisfiuk gépies modorában hadartam magamban:

— Tizenkétezerhétyszázötvenkettő... tizenkétezer...

Az utolsó kocsi utolsó fülkéje is kidöcögött a váltókon. Az utitársunk köszönt még egy-néhányszor, azután eltűnt a szivar az ablakból, összecsapódtak a drappszinű függönyök és biztosan eloltotta a lámpát is, mert sötét lett a legutolsó fülkében.

Aztán egy-két hétig nem is jutott eszembe a szőke ember, aki az állomáson bucsuzóul duzzadtra tömte a zsebeimet édességgel. Másnap

már meghalt a betegünk. Innen tudom, hogy mégis a Gina néni halála alkalmával történt mindez. Temetés jött, gyász, szomoruság, sok rokon gyült össze. A zavarosban nagyszerűen lehetett halászni, akkor szereztem a nagy rézgombokat és a kiugrós levélbélyegzőt is. Aztán megint utazás jött és otthon meglehetősen szigorú bánásmódban volt részem. A szurokpecsétek ügye nyilvánosságra került és ezuttal már nem maradt el a tesli veszedelem. Ekkor azután elhatároztam, hogy haragot tartok az apámmal. A lázadás most már egészen a hatalmába kerítette a lényemet és minden tartózkodás nélkül gondoltam arra, hogy milyen jó lenne, ha a szelid, szőke ember lenne az apám.

Egy ebéd után a konyhában álldogáltam. Az édesanyám kijött és megintette a cselédeket, hogy már megint nem tettek tiszta ujságpapirost a polcokra.

— Csupa piszok mind — mondta és kirántott egy cifrára nyírt ujságlapot — tegyenek a nagyságos kisasszonyok ujat az összes polcokra.

Az ujságlapot nem dobta el, hanem olvasni kezdett.

Aztán egyszer csak elsikoltotta magát s be-szaladt a szobába.

A nyitott ajtón utána mentem és láttam, hogy zokogva ül az apám asztala előtt. Az édesanyám a karosszékekben ült és olvasta a cifrára faragott lapot. Ő is nagyon komoly volt és egyre azt hajlogatta:

— Szegény Béla, szegény fiu, hát mégis...

— Rettenetes — sirt az édesanyám — és mi együtt utaztunk vele.

A papirlapot sikerült utóbb elcsipni. Különösebbet nem tudtam fölfedezni rajta csekély külpolitikai tudomásom révén, mint egy ismerős számot, a tizenkétezerhétyszázötvenkettőt. Egy kis hirnek volt ez a vastagbetűs címe. Akkor a cifráktól csak bizonyos vonatot, fülkét, revolvert és pamlagra terített újságokat tudtam kiböngészni.

A szomorú eseményt mégis kezdtem sejteni. És ettől az órától kezdve határozottan gyűlöltem az apámat. Ha megláttam a fekete körszakállát, egy szót sem lehetett belőlem kivenni.

Igy tartott ez egypár hétig.

Az anyám kétségbe volt esve miattam. Az ebédek komoran folytak le és valóságos családi háborúság tört ki rövidnadrágos személyem körül. Én azonban állhatatos maradtam és egy éjjel álmodtam is a szőke utitársunkkal. Láttam, hogy nagy fekete lovak viszik a koporsóját és az anyám gyászruhában megy utána. Ettől kezdve meg voltam győződve arról is, hogy a gyászt nem Gina néniért, hanem a szőke idegenért viseljük.

Az eset kezdett egészen komoly lenni, mikor egy reggel arra ébredtem, hogy az apám mosolyogva közeledik felém és a hátánál fogva egy gyönyörű kis fokszt tesz a paplanomra. Alig ismertem rá az édesapámra, mert a szakálla le volt borotválva. Így sokkal szelidebb volt és nyomban lehajolt hozzám, megcsókolt és megölelt.

Ezek után kénytelen voltam kibékülni vele.

A naptáron nagy, piros szám volt, erről és a foksziról megtudtam, hogy augusztus huszadika

van. Most jut az eszembe, hogy a kutyát Fülkének neveztem el. Utóbb azonban családi határozat folytán Pici lett a neve.

Az ember mindent olyan könnyen elfelejt. De néha egy-egy szám megmarad emlékeztünkben. Évekig járunk vele, szerelmi óráinkban is átcikkázik néha agyunkon és csak később, véletlenül tudja meg az ember, hogy mit is jelent ez a szám, hogy tizenkétezerhatszázötvenkettő.

ÖSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Bübájnokhy.

Életem egyik fájdalmas vesztesége Bübájnokhyhoz, az alábbi sorok bánatos hőséhez fűződik.

Ki volt Bübájnokhy?

E kérdésre kevesen tudnának felelni korunk önző lelkei közül. Mégis a válasszal nem óhajtok adós maradni és elmondom ki volt ő, hogyan ismerkedtem meg vele. A vidéki kávéházban, hol szerény reggelimet szoktam volt eltölteni, mindennapos volt egy öreg ur, aki négy pohár víz mellett ernyedetlen szorgalommal irt rózsaszínű és égszínkék papírlapokra. Sohasem kérdeztem, hogy ki a titokzatos aggastyán, míg végül rendkívüli eset nem történt. Bánk bánt adták a kisváros állandó színházában és nekem a helyi lap műkedvelő kritikusának feltűnt a néma szereplők között egy mélabus magyar figura, aki régi századok bánatát, mély keservét és eltiport életét idézte ifju és naiv képzeletembe. És másnapra így szólt kritikám:

„... valóban élvezhetetlen volt Bánk bán alakja, de az összeesküvők lilaruhás magyarja feledhetetlenül nyomult képzeletünkbe: őszinte volt, az ezredéves hazai átok súlyával teljes és bánatos, mint egy szelid mellékfigura Székely Bertalan legjobb képeiről...”

Mindössze ennyi.

És másnap reggel, amint a ropogós kiflit aprítottam szegényes haboskávémbe, megjelent asztalomnál az öreg ur, aki négy pohár víz mellett ernyedetlen szorgalommal irt rózsaszínű és égszínkék papirlapokra. Meghajolt a régi idők tisztességes módja szerint és így szólt:

— X Y urhoz van szerencsém?

— Igen, uram — válaszoltam pirulva.

— Ah, — mondta — úgy hát jó helyen járok, én vagyok a lilaruhás magyar, aki tegnap este játszott...

Néhány meleg szó után hosszan beszélünk a színész sorsáról, néma vagy lázas odaadásáról, aztán az öreg ur megvallotta, hogy huszonkét esztendeje játszik a hazai színpadokon, de neve eleven ujságban még nem szerepelt: egyébként neve Bübajnokhy...

Azontul sokszor találkoztunk reggelenként és Bübajnokhy neve gyakran szerepelt színházi írásaimban, míg végre az igazgató néhány jelesebb alakítást nem szánt neki. Így például hírnök volt néhányszor vagy kikiáltó egy-egy Shakespeare-darabban, de oly szörnyű hamisan hangsúlyozta a nemes szavakat, hogy kénytelen voltam (X Y) aláírással figyelmeztetni utólrétegetlen némaságára.

Néhány tovasuhanó esztendő során egymáshoz törődtünk.

Reggelenként odaültem asztalához és néma csodálattal szemléltem, mint penderíti a formás betűket és egyforma sorokat a rózsaszínű vagy égszínkék papirosra. Minden levelét lemásolta, hogy aztán az érkező válasszal együtt helyezze el ládája fenekére. Hosszasan csodálkoztam

ernyedetlen szorgalmán és arra gondoltam, hogy ilyen igyekezet mellett kétkötetes, végnélküli regényt csiholhatnék ki könnyen hangolható elmémből. Elgondolkoztam arról is, hogy milyen sok rokona lehet Bübájnokhynak és végül megkockáztattam a kérdést:

— Uram, kinek írja ezt a sok levelet?

— Ezek? — csodálkozott el Bübájnokhy és az előtte fekvő tizenhárom levélre tekintett. — Mind szerelmes levelek...

Némán végigtekintettem kopott alakján, kopasz fején és nem feleltem.

— Oh — mondta — tudom mire gondol, fiatalember; mint írhat szerelmi hévtől duzzadó levelet egy ily hajlottkorú férfi... Nos hát tudja meg, hogy más az ifjú hévtől duzzadó szerelem, a szerelmi szenvedelem és más a szerelmes levél... Szerelmes tud lenni minden tacsó, minden tavaszi fuvalmat érző kölyök, sőt azt mondom önnek ujdondász uram, hogy tacsó és kölyök legyen az, aki ellent tud állani a tizenhetedik esztendő és a tavasz részségének! Ellenben a szerelmes levél? Nos hát ahhoz érett fő, tapasztalt elme kell és főleg... harmónia. Mert a női szívek szokva vannak a lázas szavakhoz, de a harmónia lelkükben érinti őket.

Még sokszor elmagyarázta, miént hat a harmónia a hölgyek szívére és bizonyágtétel gyanánt rózsaszínű, valamint égszínkék válaszlevelek kötegeit mutatta fel.

— Nézzel — szólt hozzám és eltakarta a lilatintával kapart szögletes betűket — ime mit válaszol Irma: „... szavai értelme elbűvölt;

higgye el, valóságos muzsikaszó gyanánt hatott bánatos szívemre“.

És ilyenkor felujjongott:

— Ez a harmónia, — mondta — a harmónia hatalma a szívek felett.

Akkoriban magam is szerettem volna ezt a harmóniát kitanulni, mert bánatos és vidám női szíveknek szorgos udvarlója voltam. Lestem Bübájnokhy arcvonását írás közben és mert nem tudtam okosabb lenni, megkértem, mutasson néhányat égszinkék leveleiből és a válaszul érkezett rózsaszínüekből. Szelid szempárja haragosan villant meg és keményen mondta:

— Fiatalember, ön nem tudja, mi a gentlemanlike... az idegen hölgyek leveleit nem szokás mutogatni...

Ettől kezdve elhidegült barátságunk: nem ülttem többé asztalához.

De mikor hirtelen bucsutvettem a régi város falaitól, elérzékenyülten léptem hozzá:

— Isten vele Bübájnokhy ur; eltávozom és többé vissza sem jövök talán...

— Ég vele távozó — csendült meg öreg barátom hangja — várjon türelemmel; egykoron még feltárulhat ön előtt az összes rózsaszínü és égszinkék levelek titka.

Elváltunk és én a fővárosban sokáig küzdöttem ismeretlenül, senkitől sem méltatva. Bübájnokhy neve kihullott emlékezetemből, hiszen olyan sok új vezetéknévvel kellett megismerkednem. Talán másfél esztendő múlva azután levelet kaptam a vidéki város közigazgatójától. A hivatalos írás tudatta velem, hogy Bübájnokhy színművész ur elhunyt. Temetésén több

száz főnyi közönség és néhány tucat vénkisasszony vett részt. A kiváló férfi egyébként reám testálta egész levelezését, amely az újabbkori színházi kultúra érdekes kincstára és négyszáztizenhat kiló. A költségeket, amelyek az elküldéssel járnak, nekem kell fedezni...

Napokig jártam keserű szívvvel, mert a költségek nem állottak rendelkezésemre. Többeket igyekeztem rábeszélni, hogy váltsák meg a negyvennyolc koronányi szállítási díjat csodálatos dokumentumok ellenében, de hiába... Így hát elvesztek Bübájnokhy szerelmes levelei: mint utóbb értesültem, a Körös-folyóba döntötték mind a négy mázsát. Most már kiválthatnám az ibolya, égszinkék és rózsaszinbetűs írásokat, de mindhiába: a szeszélyes folyam elmosta a gyöngéden rótt sorokat.

Ezért fűződik életem fájdalmas vesztesége — egy a sok közül — Bübájnokhyhoz.

Országos Széchényi Könyvtár

Lujzika.

Ha felém fordult aranyos ragyogásu barna arca, ha reámtévedt villogó és mégis simogató tekintete, megremegett, sebesebben vert a szívem. Amint a kerti uton végigsétált az őszi fák alatt, amint meglibbent a szoknya korcsolyázó lábacskaí után, amint tavaszi napsugárban állott a fehérfalú tornácon, amint nyári ragyogásban, könnyü ruhában sétált az izzópiros mákvirágok között, sokszor elhomájosult gyermeki szemem, torkomat marokra fogta a keserőség. Csak fojtogatott a szív mélyéről feltörő fájdalom, magam sem tudtam, milyen érzelmek ragadnak magukkal, de a mostani eszemmel tisztán látom, hogy végtelenül szerettem és féltettem, mert biztos voltam, hogy nem nekem virul, nem lesz az enyém soha. Tíz esztendővel volt idősebb mint én és akkoriban még rövid nadrágban jártam.

Ott laktak a szomszéd utcában, a kertünk összeért és a közös kerítés kis rácskapuján át jártunk egymáshoz. Egypár esztendeig egyetlen játszótársam volt és gyakran imádkoztam, bár feláldozhatnám érte az életemet. Ha elvégeztem a leckémet, ha a szabadság boldog napjait éltem, nyomban a kertben termettem, átugrottam a kis kerítésen és megkopogtattam a Lujzika ablakát.

Sétáltunk, tornásztunk, mesélgettünk, együtt néztük a virágok nyilását, pompázatos virulását,

hervadását, együtt hógolyóztunk, szánkáztunk, együtt ettük a harsogó almát, a leveses körtét, az édes fügét és sokszor versenyt daloltuk a friss keringőket meg a régi nótákat... Ó, nagyon is boldogok voltunk... legalább is én sohasem kívántam magamnak kedvesebb napokat.

Mégis, néha ok nélkül is bánat boruja árnyékolta a tiszta eget, amely felettünk, meg a kis város házai felett ragyogott. Eleinte csak muló rossz kedv alakjában jelentkezett a tűnő borulat, de aztán, hogy egyszer bálba vitték Lujzikát, két-három napig is eltartott. Keserőség szorongatta a torkomat, ha fiatalemberekkel sétált a kertben; még azt se szerettem, ha leánybarátnőivel nevetgélt. Ilyenkor rendesen elvonultam, olvasni próbáltam, a kert tulsó sarkában üldögéltem órákon át, a levegőbe bámultam és végtelen üresnek, céltalannak éreztem az életemet.

Mikor azután elmentek a vendégek, utánam jött Lujzika, kedvesen arcomba nevetett, meg-simogatta a hajamat és rendszerint valami vidám dolgot ajánlott:

— Fussunk egészen a kert végéig, — mondotta és felillant a szeme — ki ér oda előbb?

Némán álltam fel, versenyt futottam vele, bár legjobban szerettem volna a földre vetni magamat. Engedtem, hogy élémbe kerüljön és beszívtam lobogó fekete haja, röpködő ruhája és aranyos ragyogásu barna bőre illatát...

Máskor azt ajánlotta, hogy ugorjuk át a kerítést, a vén almafa kidőlt törzsét, hintázzunk vagy dobáljunk sulyokat. Minden szavát parancsnak vettem, ifjuságom első fájdalmas dől-

utánjain huszszor is átugrottam a kerítésen, a vén almafa kidőlt törzsén, buzgón lenditettem a hintát, sulyokat dobáltam helyből és neki-szaladással . . .

Egy-két nap mulva aztán elmúlt megmagyarázhatatlan levertségem, míg újabb felhők árnyéka nem ballagot végig gyermeklelkem zsengevetésén, míg az utolsó nyáron végleg beborult az ég felettem.

Lujzika éppen akkor töltötte be a huszonkettedik évét és egy fülfedt szombati estén elvitték a kiserdőbe, nyári táncmulatságra. Rózsaszin ruhájában, gyönyörű kis lakkcipőjében még lelibbent hozzám az alkonyati homályosságban uszó kertbe, mint egy illatos édes tündér. Megsimogatla a fejemet és lágyan mondta:

— Nem kell szomorkodni, holnap majd hintázunk . . .

Ugy éreztem, hogy többé sohasem fogunk együtt hintázni. Szinte mondani akartam, hogy várjon, ne menjen, ne hagyjon el, mert többé nem tér vissza sohasem, de torkom annyira elszorult, hogy nem tudtam szólni.

Bár erőt vettem volna magamon, bár átöleltem volna lábát, leöntöltem volna szép rózsaszin ruháját tintával, bár ott tudtam volna tartani, nem őrizném szívem mélyén végtelen bánatos emlékét.

Mire szólni akartam, ellibbent és úgy éreztem, hogy örökre elsuhan. Fekete este és türelmetlen délelőtt után találkoztam vele. Nem volt egyedül: a lugasban ült az édesanyjával és egy idegen urral, akit az első pillanatban gyűlöletesnek találtam. Meghajlottam magamat, jónapot

kivántam . . . Lujzika felállott és kézenfogva vezetett az idegenhez :

— Nézze, kedves Béla, -- mondta -- ez az én kedves kis barátom, akiről annyit beszéltem . . .

A férfi kezet fogott velem.

— Igen . . . nagyon kedves . . . — vetette oda és úgy nézett rám, mint egy tárgyra, azzal a vérlázító tekintettel, amellyel a korlátolt felnőttek szokták elintézni a gyermekeket.

Nem törődött velem, érdektelen dolgokról beszélgetett és amikor Lujzika édesanyja magunkra hagyott bennünket, szépeket mondott, udvarolni kezdett az én egyetlen játszótársamnak. Láttam, hogy Lujzika zavarban van, lopva tekint felém és aranyos halványságán át is elpirul egy-egy másodpercre. Szívemet elfogta a szorongás, halkán felálltam és menni akartam.

— Ne menjen! — kiáltotta a leány és hangja különösen csengett, mintha segítségért kiáltana.

— De csak menjen! — mondta az idegen és szárazon nevetett.

Erre visszafordultam és ott ültem mellettük összeszorított fogakkal, égő tekintettel egészen estig, egészen addig, amig el nem köszönt az idegen . . . akkor hátat fordítottam, szó nélkül hazaballagtam.

Ettől a délutántól kezdve minden megváltozott.

Lujzika eljött ugyan értem, de már nem hívott versenyfutásra, azontul sohasem ajánlotta, hogy ugorjuk át a kerítést, meg a vén almafa kidőlt törzsét. De sokszor járt mellettem elborult arccal, mélázó tekintettel és ha szóltam hozzá, összerezzent.

Éreztem, hogy itt valami olyanféle készül, ami egyikünknek se fog javára válni, csak fájdalmat és fekete gyümölcsöket terem.

És Béla ur határozottan gyűlölt engem . . . vasvillatekintettel döfködött . . . azt is hallottam, amint a hátam megett kölyöknek, tacsónak, fickónak nevezett . . . de mit tehettem . . . bizony csak a kezemet szorongattam ökölbe, csak a fogamat csikorgattam.

Amint ősze hajlott az idő, egy napos délután ott találtam Lujzikát a kertben. Egyedül volt, átölelte a nagy almafa derekát és szeméhez szoritotta a zsebkendőjét. Sokáig néztem hét törrel a szivemben, aztán köhögni kezdtem, a torkom köszörültem, füttyörészttem . . . Hirtelen elrejtette zsebkendőjét, hátrafordult és vörös szemekkel mégis mosolyogva lépkedett felém:

— Milyen szép őszi idő van — mondta —, ugye, milyen aranyosan süt a nap?

Nem feleltem.

Megindultunk egymás mellett és sokáig sétálgattunk. Mikor éreztük, hogy el kell válnunk, percekig álldogáltunk szótlanul. Aztán, nem tudom hogyan, miként, felcsuklott a mellemből a kérdés:

— Hát hozzámegy?

— Nem tudom — felelte és megindult a házuk felé.

Harmadnapra megtartották az eljegyzést.

Azon az őszen láttam még néhányszor andalogni a kopasz fák alatt, láttam, amint kiskendőjét homlokához emeli.

Télen alig találkozhattam vele és egyedül sohasem találhattam.

Hónapokon át jártam sápadtan, elbámuló zavart tekintettel. Néhányszor beszélgettek is az asztalunknál Lujzikáról.

— Megfogyott, — mondta anyám jóságos hangja — minek erőltetik, ha nem szereti, minek kinozzák . . . A szülők sokszor nem tudják, hogy mit csinálnak.

— Majd megbékül vele, — válaszolt egy idegen néni — hozzátörődik . . . Istenem uram, minek is az a nagy szerelem.

Ilyenkor sötéten hallgattam és ébren, álmodva vagy az iskolában, míg a tanár magyarázott, válogatott terveket forgattam elmémben. Rablóbandát kellene toborozni, éjszaka elrabolni Lujzikát és egy messzi völgybe, szép kastélyba vinni . . . Hát ha két légióm lenne? . . . földulnám a várost és Béla urat ott végeztetném ki a piacon . . . És így tovább . . . míg végül egészen rosszul kezdtem tanulni, egészen kedvetlen lettem.

Tavasszal megint gyakrabban láthattam.

És húsvét előtt két héttel, egy elfeledhetetlen este együtt sétálgatott a zsendülő kertben az egész társaság: Lujzika, Béla ur, anyám és még két-három nénike, öreg ur. A menyasszony elől haladt a vőlegénnyel és én fásultan hallgattam, amint a mamák beszélgettek:

— Szóval virágvasárnapján . . .

— Igen, virágvasárnapján . . . hiszen már ideje is . . . Béla nagyon sürgeti.

A kert széléhez érkeztünk. Ibolyaillat és orrcsiklandozó tavaszi fuvalom lengedezett a közeli erdők, a friss mezők, a végtelen messzeségek felől.

— Istenem, — sóhajtott mély lélegzetvétél után Lujzika — milyen gyönyörű volna sétálni.

— Hüvös van, — vélte Béla — még megfázik!

— Mégis, úgy szeretnék.

— Hát nem bánom, egy kicsit elmehetünk.

Lujzika felém fordult:

— Jöjjön maga is... elmegyünk az erdőig.

Béla ur suttogott valamit, de Lujzika megint hozzám fordult és elindultunk.

A kis utcákon át szótlánul haladtunk, mélyen szívtuk az orrcimpákat megremegtető fuvalmat. Hamar elértük a városka szélét és itt megszólalt Béla ur:

— Higyje el lelkem, hogy úgy van — mondta, mintha egy régebbi vitát akarna folytatni — a féktelenség csak rosszra vezet. Az ember is olyan, mint a csikó: előbb rugdalózik, később beleszokik a rendbe. A társadalom mai berendezkedése mellett a szorgalmas, takarékos, feljebbvalóit tisztelő egyének haladhatnak legjobban előre...

Egy kis domb hátára érkeztünk. Felettünk a mély ég magasa, a csillagok sziporkázása, amott az erdő feketesége, a kis folyó csillogó kanyarulata.

Az a nevelés, — kerepelte Béla ur — amelyben magának volt része, illetve amelyben önmagát részesítette, valóban mindennek nevezhető, csak nevelésnek nem. Huszonkétéves korában már nem ugrál az ember kerítéseken át, nem ábrándozik, mint egy négyéves gyerek, hanem tudomást szerez a nő jövődöbeli kötelességeiről. Mert a polgárnő legszebb erénye a kötelességtudás... a rendszeretet, a beosztás, a dolgozó férfi minden kívánságának megsejtése...

Amint a másik, magasabb domb tetején lépegettünk, még csodálatosabb lett az éji panoráma. Lassanként elérkeztünk az erdő széléhez, az erdő szélén különálló kis facsoporthoz, ahol egy régi majálison padot vertek le valaha. Leültünk és szóllanul bámultunk a völgyben szunnyadó városka felé. Lujzika nemsokára felpattant:

— Nem tudok ülni — mondta különös szilajsággal — gyerünk tovább, gyerünk az erdőbe!

— Ugyan, micsoda bizarr ötlet...

— Nagyon szeretnék, olyan gyönyörű lehet...

— Ez már megint a szilajság, a féktelenkedés... gondolkozzék józanul! Meghülhet, náthás lesz. Gondolja meg, hogy egy hét sincs már hátra...

— Én az erdőbe akarok menni... Ma este ilyen kedvem van.

Azzal megindult határozott léptekkel, tavaszi kabátkájában, ibolyaszín kötött vállkendőjével. Ment szép nyugodtan, sétálva, elérte az erdő szélét, eltűnt a bokrok és a fák között...

Mi ketten ülve maradtunk a padon, tekintetünkkel követtük lépteit és percekig meredtünk arra a fák és árnyékok alkotta fekete nyílásra, amelyen át eltűnt. Az erdő felől, ahol a mélyebb részekben még állott a hó, hűvös borzongás futott a mezőre. Még egy darabig vártunk, aztán kényszeredetten felkelt Béla ur.

— Gyerünk, — mondta — biztosan ott ül a másik padon.

Az erdő elnyelt bennünket is. Egy fordulónál megtaláltuk a másik padot... üresen.

— Ejnye — motyogta társam — hová csavaroghatott el... talán eltévedt? Kiáltunk!

Kiáltottunk mélyen és elnyujtva, hivogatón,

hirtelen és felcsattanva, parancsolón. Senki se felelt, csak az erdő zengett kísértetiesen... Homlokomat hideg verejték verte ki, Béla ur is kétségbeesve tapogott.

— Majd visszajön — csillapította magát — visszajön, csak tréfál. Tíz perc múlva itt lesz...

Leültünk a padra és mély csendben vártunk egy negyedóraig.

Biztosan visszajön — szólt a szikár férfi remegő hangon — visszajön... Csak még egy negyedórát várjunk.

Hallgattam.

Félóraig is füleltünk minden neszre... mind hiába.

— Vissza kell jönnie — suttogott Béla ur — egy óra múlva... reggelre...

Tovább már nem tudtam tartóztatni fájdalmamat, felcsuklottam:

— Nem jön vissza többé soha!

Hangom olyan mélyen, olyan különösen zengett, hogy magam is megdöbbsentem tőle, a társam pedig összerezzent, meggörnyedt és két kezébe hajtotta a fejét:

— Mit gondol? — siránkozott. Mit tetszik gondolni... miért?

E pillanatban eltűnt közöttünk a husz esztendő, ami elválasztott bennünket. Egyenrangú felek voltunk és kétségbeesve, de féktelen, régen tartogatott haraggal mondtam:

— Miattad! Miattad ment el, nyomorult!

És aztán átugrottam a rügyező bokrokon, hazafelé vágattam. Társam sokáig futott utánam, de nem tudott elérni...

*

Mi történt Lujzikával?

**Sokáig azt hittük, hogy elveszett . . . de évek
mulva sok mindent beszéltek róla a városi hir-
hozók.**

Mi lett Lujzikából?

Ó istenem . . . Jobb, ha nem is kérdezik.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Az amerikánus.

Régi ládában, régi irások után kutattam, pirospecsétes öreg levelek után, de csak egy kopott, agyonkinozott számtani példatár akadt minduntalan a kezembe. Előbb bosszankodtam, de aztán felvettem egykori iskoláskönyvemet, oly sok keserű óra okozóját, végigpergettem lapjait. A kereszteket néztem, amelyek a leckék határcsoportját jelezték, mikor néhány egyforma írott levél hullott a földre oldalai közül. Furcsa, kusza írás és az egyik lapon a hetes számon ez a pár sor olvasható:

„akkor a fogammal haraptam meg a deszkát, a fejemre ütöttek, jobban haraptam, aztán nem tudtam már elereszteni“ . . .

Egy szempillantásig megszedültem, tétovázva álltam, aztán a távoli gyermekkor emlékei közül felém cikázott, hogy ezek a lapok valaha ezer dollárt értek . . . Nem kevesebbet, mint ezer dollárt . . . És most, most legfeljebb egy különös, lázas történetet építhetek fel gyöngé alapjukra úgy, amint ellenállhatatlan erővel alakul ki emlékezetemben.

*

A kis fürdőhely, ahol atyám köszvényét gyógyította, szelid völgyben feküdt. Lent a katlanban virágos zuhatagokhoz hasonlítottak a gyümölcsfák, feljebb komoly bükkklombok zöldeltek, azonfelül a fenyőrengeteg hamvas kékje, fönt-

főnt pedig a távoli magasban rőtfejű vén hegyormok kopaszodtak.

Ebben a zárt, tágas kertben úgy élt az uritársaság, mint valami hatalmas nagy család. Akik szembetalálkoztak, nyájas mosollyal köszöntötték egymást, mindenki ismert mindenkit, mindenki tudta a többiek baját, reménységeit és a nagyvendéglő nagyasztala, amelynek főhelyén rezgőfejű főkötös nénike, meg lengő szakállu öreg bácsi ült rendszerint, örökös aranylakodalomhoz hasonlított.

És a mi virágoskertünkbe egyszer csak becsöppent egy idegen, oly hirtelenül és különösen, akár a szél sodorta volna ide, akár a megnyílt földből pattant volna ki. Én legalább egészen furcsának szinte földöntulinak találtam, mint valami szellemet, vagy géprejáró masinaembert.

Széles kalapját mélyen az arcába huzta, ibolyanyakkendője, sohasem látott gallérja, citromszinű ruhája volt, vékony, magas alakja úgy mozgott, mintha dróton rángatták volna és különösen megcsodáltam óriási, valóságos építményhez hasonló cipőjét, amely pompásan ragyogott.

A nagyvendéglőben külön kis asztalhoz ült.

Az asztalfőn trónoló főkötös nénike sokáig nézegette.

— Vajjon ki lehet? — kérdezte szinte önmagától.

A szakállas bácsi is hosszan vizsgálgatta és mert kissé kíváncsi természetű volt, megfogta a harminc év óta itt szolgáló öreg pincér kaputját.

— Mondja már Pista bácsi, ki az az ur?

— Az kérem egy amerikai . . . éppen most jött Amerikából . . .

— Hogy hívják?

— Pemberton ur kérem szépen, a másik neve nagyon cifra, azt elfelejtettem.

Földünk földnélküli népe éppen akkoriban kezdett felfigyelni az újvilág felől érkező lázas, részegítő hírekre . . . kevés volt még az Amerikát járt ember és az oceánontuli országban csodát, furcsa aranyországot sejtett mindenki. Így hát nem lehet csodálkozni, hogy mikor az amerikanus betoppant közénk, felpeszdült, felzsongott szelid nyugalmából az egész kis völgy. Mindenki őt nézte, figyelte, róla beszéltek az öregek, a hölgyek, urak és a gyermekek közül egynéhányan nyomon követték mindenfelé.

— Az amerikanus kirándult — ujságolták a hölgyek reggel.

— Az amerikanus egész éjjel nem aludt — mondta az öreg pincér — égett a lámpája és fél négykor erős pálinkát kért . . .

— Az amerikanusnak hupikék a nyakkendője — suttozták a lányok nevetve.

— Az amerikanus olyan, mint Keraban a vasfeju — gondoltam és délután elujságoltam ezt a felfedezésemet barátaimnak, akikkel őt kalandos regényre támaszkodva, megalapítottuk a „Jules Verne olvasókört“.

Az amerikanus észre sem vette, mint követjük, mint bámulják a nagyok. Nagycsontu állát tenyerébe hajtotta az asztalnál, elgondolkozva és szinte titokzatosan kanalizta levesét, kegyetlen erővel vagdosta a rózsához hasonló rántott csirkét és végtelen hosszan nyeldekelte a vizespohárban aranyló bort. Nem nézett se jobbra, se balra, sokszor órákig ült a napon mozdulat-

lanul, aztán felpattant és mintha önmagával vitatkozna, hevesen gesztikulált, makogott valami idegen nyelven . . .

Bármennyien és bármennyire néztünk, nem okosodtunk ki csodálatos figurájából. Még a korát se tudta senki. Borotvált arca, kemény, sima koponyája után ítélve, lehetett harmincöt esztendő, de ötvenöt is.

Egyszer aztán új vendég érkezett, régi barátunk, Károly bácsi, az agglegény, aki mindig nálunk töltötte az ünnepeket, meg a karácsonyt. Este vidáman ünnepelte az egész nagy asztal, felköszöntőkkel szállottak hozzája, a cigány minduntalan tust huzott és talán engemet kivéve, mindenki megfeledkezett a kivert bikáról, az amerikaiánusról.

Károly bácsi harsogva harsogta vidám felköszöntőjét, amellyel a hölgyeket éltette . . . és amikor a régen tartogatott csattanóhoz ért, megbillent a borospohara, szeme mereven tekintett a kis asztal felé . . . csak éppen, hogy be tudta fejezni a tósztot. Hallgatag és szinte sápadt volt még jó pár percig. Atyám, aki szemben ült vele, át szólt hozzá:

— Mi bajod, öreg?

— Semmi — legyintett a kezefejével — valami furcsa, véletlen gondolat . . .

Később meg ő fordult atyámhoz?

— Ki az a borotváltképű ott a kis asztalnál?

— Nem ismerjük . . . Valami amerikaius. Pembertonnak hívják.

— A teremtésit, ha nem lenne olyan amerikaius pofája, azt hinném, hogy Pápai Pali . . . szakasztott olyan . . .

— Ugyan-ugyan, — mosolygott atyám — Pápai Pali régen a tengerfenékén pihen . . .

Pápai Pali nevét nem most hallottam először. Legendás alakja élénken állott előttem, mert sokat beszéltek róla . . . elmondták, mint hódította el Angyalkát, a Károly bácsi menyasszonyát, hogy szöktette meg, mint küzdött idegen országokban és hogy pusztultak el mind a ketten, szelid, szökehajú feleségével egy oceánjáró gőzössel, amely éppen az új világ felé igyekezett . . .

Bár szerettem a regényes fordulatokat, egy pillanatig sem tudtam megérteni a Károly bácsi rémlátását . . . A vak is látja, hogy ez a vasfejű igazi amerikai.

Leveleit rendszerint séta közben, vagy a park végében olvasta el. A borítékot lázasan szakította fel, eldobta a bélyegekkel együtt, de a leveleket gondosan kebelébe rejtette. Ezekre a borítékokra társaim megkerülésével egyedül vadásztam rendszerint. Ha a posta megjött, leszaladtam a parkba és a park végén felmásztam a virágbaborult sűrű fákra: onnan lestem, mint jön az idegen és hová dobja a bélyegkincs borítékot.

Egy pénteki nap reggelén is ott rejtőztem a virágzuhatagos fák lombjai között. Az amerikai hosszú léptekkel jött lefelé és őszinte keserűségemre nem bontotta fel egyetlen levelét se . . . Ehelyett mélyen sóhajtozott, hevően gesztikulált, aztán leült egy nagy lapos körre, furcsa füzetet, csavaros tollat vett elő, megsimogatta a homlokát és írni kezdett.

Talán egy félóraig hajolt a papírcsomó fölé, tolla izgatott harsogását szinte hallani lehetett és a teleirt lapokat ledobta a földre . . . Egyszer

aztán hirtelen felpattant és mit sem törődve az írásaival, elrohant a vendéglő felé.

Szempillantás alatt lecsusztam a földre, összeszedtem a papirlapokat, amelyek éppen a kezem-ügyébe estek és menekülni akartam. Az ut végén azonban feltűnt ismét az amerikai alakja, amint éppen hevesen vitatkozott magával... Megrettenve ugrottam a bokrok közé és alighogy felkapaszkodtam, elrejtőztem a lombok, a kábitó virágfüzerek között, már ott tapogott alattam a vasfejű...

Dermedt szívvel néztem, hogy észrevette a papirlapok eltűnését. A kő mellett heverő árva lapot felkapta, aztán rémes szemvillanással körüljáratta a szemét az egész parkon... Sehol egy lélek se... Felnézett a fákra: szívem dobbanása elállott, iszonyatos szempár perzselt felém, majd leszédültem. Ugy éreztem magamat, mint a madárka, amelyre kegyetlen kigyószemek merednek... Mégse vett észre. Tekintete az égre tévedt, aztán ismét a földön kutatott.

Térdre esett, négykézláb rontott a bokrok közé, mint egy szenvedélyes vizsla, a bozót közepén pedig hirtelen felegyenesedett, mint egy zsiráf. Ujból lebukott, fujt, mint egy vadkan és taposta, gázolta a jázmint, akár egy elefánt... De akárhogy igyekezett, csak három lapot tudott összeszedni. Végül is dult arccal elrohant a vendéglő felé.

Talán félóraig is ott vacogtam a fán, míg végre le mertem szállani.

A társaság már a hosszú asztalnál ült és az asztal körül villamosáramként futkározott valami friss hír.

— Elvesztette az iratait — magyarázta valaki.

— Milyen iratok voltak?

— Hát olyan iratok... Magához kérte a tanácsos urék angol kisasszonyát: annak elmondta, hogy a park végében elvesztek valami iratai. Fontos iratok egy magyar barátjától... Hét lap veszett el... aki megtalálja, ezer dollárt kap, vagy még annál is többet.

Alig tudtunk megebédelni: a pincérek, cselédek minduntalan eltűntek és a park felől kerültek elő. A nagy izgalomban senki se vette észre, hogy nekem se izlik a falat, lázaspiros vagyok és remegek, mint a nyárfalevél. Hogyne... hiszen az ezer dolláros hét lapot a matrózkabátom alatt szorongattam.

Egy pillanatig a gőzmotorok, kisvasutak légióira gondoltam, meg egy biciklire. Ezt mind megvehetném az ezer dollárból, csak oda kellene adni a hét lapot... De hogyan nyújtom át? mit mondjak?... Megvillant előttem iszonyatos szempárja perzselése... és elhatároztam, hogy várni fogok.

Feketekávénál felkerekedtem, elindultam a távoli téhenistálló felé.

Mikor meggyőződtem, hogy senki sem követ, az üres istállóban pedig csak egy pár tarka tyúk kapirgál, felmásztam a szénapadlásra és az egyik szelelőlyuk világosságánál kihúztam a zsebemből a hét ropogó lapot... Szinte felkiáltottam, mikor az amerikai betűi szavakká szövődtek előttem, a szavakból pedig mondatok perdültek ki: az amerikai magyarul irt...

„... csak te tudod szent istenem, hogy megnyit szenvedtem Angyalka szelid tekintete miatt.

A télen már azt hittem, tombolni fogok; mindenfelé utánam ugrott a két édes, szelid, gyönyörű szem simogatása. Akkor határoztam el, hogy ide jövök, ahol azt a csodálatos nyarat töltöttük szelid Angyalkámmal; a professzor is azt mondta, hogy ide kell jönnöm, mert az ilyen rázkódtatások kigyógyítják az embert. Sokszor volt már rá eset, hogy huszonötéves mánia, vagy buskomorság szétpattant a rázkódtatástól, mint a buborék. De itt még irtózatossabb... minden szót értek, nem szólhatok senkihez, pedig mindenki ismert itt tégedet is Angyalkám. Ezt a levelet hozzád írom szép szerelmem, beszélnem kell valakihez, mert megszakad a lelkem. Itt most virágzik minden, mint akkor régen. A lapos kövön ülök, a jázminbokrok kábitóan illatoznak, görnyednek a fák is a virágoktól. A bükkerdő, a fenyves éppen olyan; hajnalban elmentem a májusdombra, ahol először csókoltalak meg. Hiába minden. Hiába sirtam a harmatos fübe borulva, nem tudlak másként látni, mint ahogy azon az iszonyatos éjszakán a fényes holdnál, a csillagok sugáránál. Hiába, nem gyógyulhatok meg itt sem, mert be kell vallanom Angyalkám, én nem mondtam el mindent a professzornak Newyorkban. Nem mondtam el azt... csak azt, hogy mikor a gőzös elsülyedt, elvesztettelek, azért vagyok beteg huszonöt év óta. Nem mondtam el, hogy éjjel ott álltunk a szélben, amely a hajadat bodrozta és reményteli szívvvel néztük a holdat, a végtelen ragyogást a tengeren és arról beszélgettünk, hogy mióta egymásé lettünk, üldöz a balszerencse, de talán az újvilágban minden jóra fordul; arról is beszélgettünk, hogy

te mindent és mindenkit föláldoztál értem Angyalkám: a becsületed, a szülőidet, a vőlegényedet, a vagyonodat, mert szeretsz, mert a sirban is szeretni fogsz; arról is beszélgettünk, hogy mióta velem vagy, csak szenvedésekben és megpróbáltatásokban volt részed, de odaát talán minden jóra fordul, mert most már tudjuk, hogy lesz egy kisfiunk, vagy kisleányunk is. Nem mondtam el, hogyan öleltük át egymást dermedt szívvvel, mikor oldalra dült a hajó, hogyan ugrottunk a mélységbe egymást átölelve, vergődtünk össze-ölelkezve a többi ordítózók között, aztán jött feketén suhanva egy agyonzsufolt csónak, aztán én akkor ellöktelek magamtól, nem is löktelek, elrugtalak Angyalkám, szörnyű erővel, három csapással elértem a csónak farát, reátettem a jobb kezem, leütötték, hogy nem tudtam fogni vele, akkor a fogammal haraptam meg a deszkát, a fejemre ütöttek, még jobban haraptam, aztán nem tudtam már elereszteni a csónakot, usztunk csendesesen, a két kezem, a fejem vérzett, már nem bántott senki, akkor szeliden elsuhantál a közelünkben, vízszintesen feküdtél, csak két ujjnyira a víz alatt és rámnéztél, percekig usztál mellettem és utánam jött szelid, gyönyörű szemed simogatása: odaát talán minden jóra fordul... ezt nem mondtam el. Csak azt, hogy másnapra felfordult a csónakban egy kedves ur, ki nagyon magasról ugrott, rosszul ugrott és belülről lassan vérzett, aztán kidobták és beeresztettek a helyére és harmadnap jött a nagy hajó. Csak azt mondtam el, hogy huszonöt millióm van, professzor ur, azt mind magának adom, ha meggyógyít. Könyörgöm, csak ennyit mondtam, könyörgöm,

ne simogass a két gyönyörű szemeddel, mert megőrülök“ . . .

Ujjaim jéghideggé váltak. Nem is olvastam tovább, mert a padlás homályára festve minden borzadályt átéltem, magam is láttam a két iszonyatosan szelid kék szemet. Elrejtettem a lapokat, sokáig ültem, sokat vénülve és zokogásra készen.

Mikor leereszkedtem a létrán, a hegyormok már felhőkbe rejtőztek, a katlan fölött fekete fellegek dagadoztak és a vihar hűvös előszele szántotta a kertek lombjait, virágzuhatagjait. A társaság a zárt, üveges verendán ült, mindenki várta a nagy idő zugását, de azért izgatott hangokat is lehetett hallani.

— Már el is ment?

— Igen, ebben az istenitéletben.

— Gyalog, vagy kocsin?

— Kocsin, a santa Gergely kétszáz pengőt kapott tőle, az imént indultak el. Valahol a bükkösben járhatnak.

— Bolond amerikai . . . vajjon mi ütött beléje.

A fekete eget kénköves sárgazöld villámok repesztették, a szörnyű vihar megkezdődött és az emberi beszélgetés elcsöndesült. Az öreg néni keresztet vetett.

Egész éjjel zengett az ég, rengtek az ablakok, recsegték a gerendák. És reggelre kelve, amint sápadtan, összetörve léptem a kiskertbe, főséges ragyogás, csend és illat derült a völgyre. Az ázott föld tele volt virággal és a virágok közt holt pintyökét találtam: a vihar ölte meg.

Dél felé megjött a santa Gergely — kocsi és

ló nélkül. Vacogva, keresztet hányva mindjárt a plébános urhoz ment és letett elébe tíz darab ezerpengőt. Hogy ő azt a templomnak adja, mert az este az ördögöt vitte. Ugy történt, hogy mikor már nagyon erősen zugott a vihar, az ördögös idegen ur még mindig följebb akart menni, át a nagy hegyen a szakadékok között. Aztán, mert Gergely ellenkezett, hát odaadta neki a pénzt, ledobta maga mellől és közibecserditett a lovaknak. Egyenest a szakadékoknak hajtott . . . Mi lett vele, nem tudja, de ezek az ezresek világítottak a sötétben.

Ebédnél egyébről se beszéltek.

— A bolond amerikai . . . Vajjon mi lett vele?

— Odaveszett, biztosan odaveszett.

— Hanem — mondta Károly bácsi — nem megy ki a fejemből, mennyire hasonlított Pápai Palihoz!

— Talán az is volt — bökte ki elvörösödve.

— Ugyan fiacskám, — suttogta anyám, — ne szólj közbe, ha a nagyok beszélnek.

— Akárki volt, — szólt ismét Károly bácsi — a pokol nyelte el ezt is, mint azt a másik gazembert . . .

Igy szálltak a beszédek, én pedig arra gondoltam, hogy az amerikaiust nem nyelhetette el a pokol, mert a poklot magában viselte.

... piros ... piros ... piros ...

A szelid kiserdőben, ahol először táncoltam majálison és ahol egykor vidáman durrogtak a lövölde puskái, egy lélek sem járt akkor.

Hátratett kézzel, lehajlott fejjel, csendesen róttam a kavicsos utat, mint egy öreg ur és egy régen elmúlt világ szerteszóródott alakjaira emlékeztem. Lépteim elkalandoztak a néhai rejtekhelyek felé és egy roskadozó padon, melynek keményfájába nyilas sziveket, évről-évre váltakozó névbetűket véstem, egy szürkeruhás, ijesztően vékony emberre találtam. Hanyattfeküdt, félkarját feje alá helyezte, jobbkezevel pedig lenge vonalakat rajzolt az ég kékjére és rejtelmesen susogta:

... piros ... piros ... piros ...

Lábujjhegyen igyekeztem elosonni a tisztásról, de a furcsa álmodozó utánam fordult:

— Pszt, pszt, — suttogta — álljon meg ... nézze a madarakat!

Főlnéztem a ragyogó égre, a kedves fehér felhőkre, amelyek olyanok voltak, mint a gyöngyfényű selyemcukor ... madarakat nem tudtam fölfedezni. Aztán visszafordultam és amint szemtől-szembe állottam a furcsa legénnyel, hirtelen elémbé tűnt egy régi kisfiu képe. Ott lakott velünk szemben és mindig elvonulva, magában játszott. Ha szabad ideje volt, eltűnt a közeli

erdőben, a kertek alatt, a szőlők között madarászott csapóhálóval, lépesvesszővel. Sokszor mutogatott mindkét kezében furcsa madarakat, amelyeknek úgy ragyogott riadt szeme, mint egy remegő tintacsöpp és gyakran mesélt az idegen földrészek bűbájosan szép szárnyasairól.

Most, ahogy rám nézett, furcsán fénylő tekintete egykori lázas, ideges fakó képére emlékeztetett. Különös, fölfésült kenderhajára, csontos, ijesztően vékony alakjára, rövidujju zubbonyára, kitérdelt, térden alul érő nadrágjára és szörnyű nagy cipőjére.

— Szervusz, — mondtam elérzékenyülve — régen láttalak.

— Régen, — felelte — azóta megtaláltam a piros madarat, amit olyan nagyon szerettem volna . . . az előbb is ott repült.

Ismét az égre néztem, egy kicsit zavartan szemlélgettem a fák enyhe lombjait . . . aztán eléembe tűnt egy ugyanilyen nyári délután. Itt ültünk ezen a padon és szőke barátom lázasan magyarázott valami hosszulábu, csodálatos madárról:

— Piros a tolla, piros a szeme, a csőre, a hosszú, vékony lába, a körme és ha fölrepül napfölkeltkor, úgy ragyog, mint egy nagy rubint . . . Ott lakik az afrikai nagy tavak körül és még egyetlen példányt se sikerült elejteni belőle. De én, én odamegyek, ha megnövök . . . expedíciót szervezek és hazahozok egy párat . . .

És most leültem melléje, karomat vállára fektettem:

— Hát Afrikában jártál?

— Nem, — mondotta csendesen — kint jár-

tam a fronton: ott láttam először az én madaramat.

Megszoritottam a kezét és csodálkozva, még mindig zavartan tekintettem szerteszét.

— Hát igen, — folytatta — igen, amint lecsapott a gránát, hárman buktunk fel . . . Meddig feküdtünk, biz isten nem tudom, de egyszer csak arra ébredtem, hogy valaki rángatja a ruhámat. A Pista volt, tudod, a Malóczy, aki velünk járt. A kulacsom akarta, de én is majd elepedtem és csak a kulacs alján kotyogott valami. Ha odaadom, hát meghalok szomjan. Visszalöktem, verekedni kezdtünk, amint voltunk, szomjasan, véresen; a Pista féllába csak úgy lötyögött . . . Hát egymás arcába is vágunk, aztán egyszer föltápászkodik a harmadik, a Gyurka . . . tudod a Grünfeld. Ütnék, vernek, belém is harapnak . . . hát kapom a revolverem és köztük durrantok kétszer, háromszor is. És amint elsül a fegyver, a cső végében, tudod a végében megpillantom én a piros madár tollát. Kilöttem minden patronomat, megittam a borocskámat, aztán fáradtan hátradültem. Most már nem lökdösött senki . . . és attól a perctől kezdve sok, sok piros madarat láttam. Egész rajokban szálltak, fölöttem keringtek sokáig . . . de egyet se tudtam lelőni.

A szívem összeszorult, fátyolos szemmel tekintettem a magasság felé és most már tudtam, mi történt régi madarász barátommal. Mégis, hogy biztos legyek, odafordultam hozzá:

— Mondd csak, mennyi ötször öt?

— Hm, — szólt a fejét csóválva — papiros kellene hozzá, meg logarithmus.

Felállottam, kezet szorítottam és őszinte ígéretet tettem neki, hogy még sokszor meglátogatom itt a régi rejtékhelyen.

Magános sétatimon később is találkoztam vele.

— Oh, — magyarázta egyszer lelkesen — nemsokára mégis az enyém lesz a legszebbik: azt a gyönyörű mély rubinszinű kakast fogom lelőni. Már nagyon szelid, olyan, mint egy galamb, csak nem szabad megmozdulni, mert mindjárt elszáll.

Máskor, amint a padon feküdt és az égre meresztette szemét, megérintettem lágyan a vállát. Kétségbeesve riadtan szökött fel:

— Istenem, — panaszkodott aztán siránczó hangon — már itt volt a vállamon és elriasztottad . . . most megint várhatok egy hétig, amig ilyen kezes lesz.

Két nap se telt el, már újból ragyogott az arca.

Suttogva vont félre, hogy nagy dolgot akar mondani:

— Tudod, — mondta halkán, — tudod, hogy tegnap a szívemre szállott. A szívemre szállt és ott tollázkodott. Piros csőrét végighuzta a szárnytollain és az evezőtollak úgy fénylettek, de olyan szépen fénylettek . . . Pajtás, most már talán mégis az enyém lesz . . . a legszebb példány lesz az enyém. És aztán felboncolom, kitömöm, értekezést írok róla: az egész világ elcsodálkozik, a madarat pedig az én nevem után fogják elnevezni.

Különös latin nevet mondott és a végére odacsatolta a maga vezetéknevét is.

Néhányszor láttam még fakó arcát, lázas szemét,

elfogyó alakját. Aztán egy augusztusi délután le kellett ülnöm melléje. Hosszasan magyarázott a madárról, amelyet ő fedezett fel és végül biztosított, hogy most már igazán hatalmába keríti.

— Már egészen megszokott a szívemen, — mondta — itt a szívem hajlásán percekig elüldögél. Nagyon szép állat: szinte sajnálom, ha elgondolom, hogy mŕ lesz a vége. Mert hát mégis csak le kell durrantanom. Ugy-e, hogy le kell durrantani?

Jóváhagyólag bólintottam, aztán elváltunk.

És másnap . . . másnap délután olt találták a rozzant padon, szelid lombok rejtekhelyén, szelid örömben uszó arccal. Kis gyöngyháznyelű revolver volt a kezében és a szíve táján egy parányi pirosszélű lyuk.

A kisváros lakói könnyes szemmel emlékeztek róla és nem tudták megmagyarázni, hogy történhetett ilyen hirtelen.

— Hiszen, ha nem is volt eszénél szegény, — mondta valaki a temetésen — olyan boldognak látszott . . .

— Persze, — felelte a járásorvos — mikor most volt javulóban.

Lehajtottam a fejemet, némán, mély keserőséggel ballagtam a fekete menetben. Hogyne, hiszen oly nehéz megállani szó nélkül a fájdalmas titkokat . . . és én keserű titkot hordoztam szívemben. Én, csak én tudtam mi történt vele:

Végre eltalálta gyermekkorá szép álmát, a piros madarat.

A hugom.

Most tisztán emlékszem mindenre.

A kiskert sarkában, poroslombozatu orgonafák alatt játszott apró, kócoshaju parasztleányokkal. Kalácsot formáltak a vizes homokból, a levest pedig porból és vizből kavarták. Ezt jálszották. A hátuk mögül néztem csendes boldogságba merült arcukat, aztán közéjük rontottam és szélszórtam a porhanyó homokkalácsokat. A kis parasztleányok elszaladtak, csak a hugom maradt ott. Maszatos, fehér arcát pirosság öntötte el, a szemével szomoruan nézett reám. Nem szólt egy szót sem, csak sirt csendesen. Délben elmondta, hogy mi történt vele és én, egész délután térdeltem az apám szobájában, a könyvespolc mellett.

Nagyon haragudtam. A torkomat fojtogatta a keserűség, de nem sirtam. Ugy gondoltam, hogy ez nem illik a férfiakhoz. Összeszorítottam a fogamat és azon törtem a fejemet, hogyan boszuljam meg ezt a szégyent. Egy hét múlva meglestem a hugomat. Az anyám battisztzsebkendőit osztogatta szét a barátnői között. Nem szóltam egy szót se, nem mondtam, hogy ezt nem szabad, hanem még örültem neki. Vacsoránál azután előrukkoltam az egész dologgal. A hugom rámnézelt nagy, sűrke szemével, mintha könyörögni akart volna. De én tovább

beszéltem, elmondtam a zsebkendők históriáját. Anyám kiküldte a cselédet, aztán megszidta a hugomat. Haszontalan kis teremtésnek mondta és a sarokba állította.

Karcsu, kis alakja beléveszett a homályos sarokba. Csak a két nagy, nedves szeme csillogott. Leeresztette sovány karját, a zsebkendőt kiejtette a kezéből, könnyei lassan folytak végig az arcáról a ruhája fodrára. Nem tudtam egy falatot sem enni. A szemem reátapadt és én úgy éreztem, hogy közönséges gazember vagyok. Lefeküdtünk és még mindig sajgott a szívem érte. Zöldhálós apró vaságyamban nem tudtam elaludni. A kályha mellett a sarokban a hugom aludt és még álmában is zokogott. Fel-feltörő, fájdalmas szipogása nagyon kinzott. Éjfél felé járhatott, mikor felébredt és vizet kért. Féltem a sötétben, de azért felugrottam. Odatartottam a poharat a szájához. Mohón, nagy kortyokat ivott, azután visszaesett a párnájára. Föléje hajoltam, megcsókoltam a homlokát, mert azt hittem, hogy alszik. Megsimogattam az arcát és ekkor hirtelen átölelte a nyakamat vékony karjával. A viz kilötyt a pohár fenekéről a meztelen lábamra. Megráztam a lábamat, azután bebújtam az ágyamba. Nagyon nyugodtnak éreztem magamat.

Két évvel később eltemettük az apámat. Kint álltam a verendán és már nem tudtam sirni se. A verebeket néztem: arra gondoltam, hogy milyen jó volna egy gummipuska, azzal mind lelőhetném őket. A nehézszagu szobából, a csodálatosan vastag halotti gyertyák fénye mellől kijött a hugom is. Fekete ruha volt

rajta. Aranysárga haja, fehér arca úgy elütött ettől a szomorú színtől. A szeme vörös volt a sirástól. Ekkor láttam, hogy nagyon szép és a halántékán halványkék finom erek szaladnak keresztül. Rám nézett. Szelid, szürke szeme megtelt nagy, ragyogó könnyecseppekkel. Nem szólt semmit, a könnyeit beszívta az uj ruhája. Odaléptem hozzája, azt mondtam, hogy ne sirjon, mert ugyanis hiába. Letörültem a könnyeit és mert nem akart rám hallgatni, én is sirtam.

Odabent a városban nem igen törődtem vele. Addig vágyódtam a puszta és a nagy gyümölcsöskert után, míg összebarátkoztam egypár csirkefogó kinézésű városi gyerekkel. Aztán iskolába kerültem és a leckék mellett nem is figyeltem a hugom csacsogásaira. A barátaim között elvadultam és úgy gondolom, hogy a nők iránti tiszteletről halvány sejtelmem se volt. Egy őszi délután elment az édesanyám látogatóba. Csak ketten maradtunk otthon. A hugom apró mintákat horgolt, én pedig a cukrosdobozt dézsmálgattam. Észrevette és azt mondta, hogy este elmondja az egészet. Kezembe fogtam a tolltartómat, odaálltam elébe és ezt kérdeztem:

— Megmondja?

— Meg! — felelte csendesen.

A kemény fadobozzal a fejére ütöttem. Fel-sikoltott, aztán sirni kezdett. Leesett a székről a földre, a varrógép alá. Ekkor már megbántam az egészet. Gondoltam, hogy lehajolok érte, de az ostobaságom nem engedte. Kimentem a másik szobába. Itt is hallottam a zokogását. Az udvaron aztán megnyugodtam. A cukrot eldobtam és játszani keztem. Este vártam a verést,

de a hugom nem szólt egy szót sem. Lefeküdtem és ekkor újból gyötörni kezdett a lelkiismeretem. Hitvány gazember, komisz fráter vagyok — gondoltam magamban. Fejbevágtam magamat az öklömmel, de ez sem használt. Megérdemelném, hogy négyesre feleljek mértanból, — gondoltam magamban. És másnap így is történt.

Ettől kezdve tisztelni kezdtem a hugomat. Mindig csodáltam a szemeit és a hosszú, vékony ujjait, ha zongorázott. De azért csak később szerettem meg igazán. Együtt jártunk a tánciskolába. Ő pompásan táncolt, minden figurát elsőnek tanult meg. Este, ha megvacsoráltunk, tanitgatott táncolni. Ekkor már komoly gondolataim voltak, nehezemre esett az ugrálás, de az ő kedvéért megtanultam mindent. Ha együtt táncoltunk, az unatkozó mamák szeme felragyogott. Dicsértek bennünket. Anyám, az én szomorú édesanyám, csendes gyönyörűséggel nézett reánk. Nagy fordulókkal, lágyan suhantunk egymás mellett és a hugom a fülembe sugta:

— Anyuska boldog . . .

Majd megkérdezte, hogy szerelmes vagyok-e. Letagadtam. Lehajtotta a fejét, egészen bátran mondta:

— Én az vagyok.

Nagy szeme megnedvesedett. Egy fekete-szemű fiú jött arrafelé, a hugomat kérte. Átölelte szép karcsu alakját, elsuhant vele a cigány felé és én tudtam, hogy az az a fiú.

Egy félév múlva elkerültem hazulról. Puha értelmembe új benyomások vésődtek. Tanultam, olvastam, egy kicsit küzködtem és egy kicsit éheztem is. Nagy vágyakozások és ifjui remény-

kedések lefoglalták minden gondolatomat. Eleinte irtam haza, de mikor végleg beleveszttem az új életbe és lumpoltam is, elfelejtettem az otthonlévőket. Pedig ők szorgalmasan irtak. Vékony, finom betűkket telerótt levelüket megcsókoltam, a tortákat pedig megettem és ezzel vége volt mindennek. Mikor végre hazamentem, alig ismertem rá; a feketeszemű fiu is eltűnt mellőle. A hugom azt mondta, hogy ő most szabad. Ugy örültünk egymásnak, mint a gyerekek. Tréfáltunk, ugráltunk, együtt jártunk látogatóba és együtt korcsolyáztunk.

Aztán egy egész esztendeig nem láttam. Még kevesebb levelet irtam, mert halálosan beleszereltem egy leányba. Ő sem irt már olyan gyakran, mint azelőtt. Februárban levelet kaptam tőle: azt írja, hogy menyasszony. Átolvastam vagy hatszor ezt a levelet. Elgondolkoztam rajta. Mosolyogtam magamban, egy kicsit kajánul és csendesen ismételtettem: „Tizenhét éves!” „Tizenhét éves!” Megmutattam az irást az ideálomnak is. Egy kicsit elkeseredtem, mert Mariska azt kérdezte, hogy mikor leszünk mink is így. Kevés reményünk volt hozzá, de azért mégsem tudtam sokáig szomorkodni. Átfogott a nagy öröm, ha a hugomra gondoltam. Az eljegyzésre nem mentem haza. Nyáron, az esküvőre is az utolsó percben érkeztem. Megölelt és bemutatta a vőlegényét. Szép, magas, erős fiu volt. Belenéztem a szemébe és azt gondoltam, hogy minden rendben van. Nagyon derék ember lehet.

Hat órákor egyszerű krémruhába öltöztették, a fejére mirtuszkoszorút tűztek. A templomban

elfult a hangja, mikor esküdött. Aztán lelépett a kőlépcsőkön. Finom bokája kivillant a sleppes ruhája alól. Engem csókolt meg legelőször. A szeme könnyes volt. Átkísértem az udvarunkon, a menyasszonyi csokrot vittem utána. A kapuban megállottunk és ő a nyakamba borult, összevissza csókolt. Megöleltem, aztán előre toltam és a sógoromat is megcsókoltam.

Egy évig megint nem voltam otthon. Most egy hete levelet kaptam az édesanyámtól. Azt írta hogy jöjjenek haza, mert biztosan keresztelőre jövök. Vonatra ültem és mig hazáig értem, a hugomra gondoltam. Kattogott, szaladt velem a vonat, én pedig kiállottam a folyosóra cigarettázni. Néztem a piros parazsat és azon gondolkoztam, hogy vajjon megcsunyult-e a hugom? Szép nagy szeme megbágyadt-e, vajjon nem fagyott, nem fakult-e meg finom arca?

Az állomásról hozzájuk hajtottam. Egy kicsit megkéstem: az apróság megszületett az éjjel. Komoly arccal fogadtak, anyám nagyon szomorú volt, mikor megölelt. A hugom bent feküdt a szalónban. Kék selyempaplan az álláig ért, az ablak előtt egy kis függönyös bölcső állott, benne a baba feküdt. Odaléptem a hugom ágyához. Megapadt testét nem bírta megmozdítani, alig ismerte meg. Most már emlékszem mindenre, de akkor a nagy öröm elbutított. Ráborultam és megcsókoltam verejtékes homlokát. A halántékán kidagadtak a finom, kék erek. Átölelte nyakamat forró karjaival és a fejét az ablak felé fordította. Nem tudott szólni, de a csodálatos szürke szeme könnybe borult.

Aztán kituszkoltak a szobából. Az ajtóban beleütköztem a kórházi főorvosba. Ekkor a szívembe nyilallott valami. Vissza akartam menni, de anyám szeliden kituszkolt az ajtón. A harmadik szobában leültem a diványra. Mellettem egy csodásan egészséges, pompás leány ült, a sógornőm. Ostobaságokat beszélt. Én rá sem hallgattam, reszketve, félve gondoltam arra, ami odabent történik.

Ajtócsapások, ijedt botorkálások hallatszottak és az ajtóréseken át éretlen gyereksírás szűrődött át hozzánk. Aztán bejött a sógorom : szép, piros arca ólomfehér volt. Azt mondta, hogy „vége van“ és elvágódott hosszában. Átölelte a térdeimet, a könnyeim a hajába hulltak.

A szép nagy leány, a sógornőm riadtan, bután bámult reánk.

TARTALOM

Fehér Virág	5
Nagyon jó vicc!	27
Fekete gyémántok	40
A rózsaszál	50
A mostohánk	59
Józi bátyánk	71
12752	81
Bűbájnokhy	93
Lujzika	98
Az amerikus	108
. . . piros . . . piros . . . piros	119
A hugom	124

